

UDK 658.01(497.5)

Stručni rad

Mr. sc. Ivica Čulo

Mr. sc. Dubravka Mahaček

Andrija Filipović, dipl. iur.¹

TRANSFORMACIJA DRUŠTVENIH PODUZEĆA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Ovaj rad obrađuje tipove trgovačkih društava prema Zakonu o trgovačkim društvima, razloge za donošenje zakona i njihove provedbe u područjima pretvorbe društvenih poduzeća i privatizacije, sa značajnijim osvrtom na dioničko društvo i društvo s ograničenom odgovornošću. Premet razmatranja su postupci transformacije, odnosno pretvorbe društvenih poduzeća u Republici Hrvatskoj, četiri modela pretvorbe i kombinacije pretvorbe koje nisu propisane i usustavljene zakonskim propisima. U okviru rada obrađeni su ciljevi i zadaci provedbe pretvorbe poduzeća s društvenim kapitalom ili kapitalom nepoznatog vlasnika u poduzeće kojemu je određen vlasnik, odnosno titular vlasništva. Prikazuju se provedena istraživanja utemeljena na polaznim gospodarskim vrijednostima i značajkama kao uvjetnim tendencijama, koje su između ostalih čimbenika, determinirale cjelokupnim procesom tranzicije. Ostvarenje postavljenih ciljeva prezentirano je na temelju razmatranja obavljene provjere i kontrole postupaka

¹ (1) Mr. sc. Ivica Čulo, ovlaštení državni revizor i Pročelnik Državnog ureda za reviziju u PU Požeĝa, predavač na Veleučilištu u Požeĝi, (2) Mr. sc. Dubravka Mahaček, viši državni revizor, predavač na Veleučilištu u Požeĝi, (3) Andrija Filipović, dipl. iur., pravni savjetnik u Ortoplet d.d. Pleternica

pretvorbe i privatizacije u razdoblju od svibnja 2001. do rujna 2004.

Ključne riječi: *trgovačko društvo, poduzeće, pretvorba, privatizacija, revizija.*

UVOD

Raznovrsnost gospodarskih djelatnosti i organizacijskih oblika u kojima ljudi obavljaju aktivnosti s ciljem zadovoljavanja svojih potreba, uoči i za vrijeme provođenja pretvorbe, terminološki je označavano kao obavljanje gospodarske ili trgovačke djelatnosti. Bez obzira na vrijeme u kojemu se koji od pojmova javlja, zajednička im je značajka udruživanje, zajedničko djelovanje i ostvarivanje zajedničkog cilja.

U predtranzicijsko vrijeme gospodarska se djelatnost obavljala unutar radnih organizacija i poduzeća s ciljem zadovoljavanja osobnih i općedruštvenih potreba², a poslije pretvorbe unutar trgovačkih društava s ciljem stvaranja dobitka³.

U poduzećima socijalističkog tipa osnovni je oblik organiziranja gospodarske djelatnosti poduzeće u društvenom vlasništvu⁴. Poduzeće je pravna osoba, kojom rukovodi Poslovodni organ⁵-direktor, dok je organ upravljanja koji donosi odluke Radnički savjet izabran od strane zaposlenih radnika, kasnije Upravni odbor.

Članovi radničkog savjeta birani su iz sastava radnika po ključu koji je odražavao socijalnu strukturu radnika. Prema ZUR-u radnici su «upravljali radom i sredstvima rada». Poslovodni organ-direktor vodi poslovanje i organizira rad, te upravlja stvarima i imovinom poduzeća.

² Zakon o udruženom radu (ZUR) Sl. list SFRJ br:5, od 03. prosinca 1976.

³ Zakon o trgovačkim društvima (ZTD) čl.1.st.1.

⁴ Poduzeće je predstavljalo pravnu osobu prema ZUR-u i Zakonu o poduzećima

⁵ Prema ZUR-u zakonski zastupnik Organizacije udruženog rada-OUR je Poslovodni organ: Inokosni-direktor, ili Kolegijalni-uprava.

Stvaranjem suverene demokratske Republike Hrvatske otvoren je proces napuštanja socijalističkog sustava gospodarenja, kojeg je karakterizirao društveni karakter vlasništva. U desetljećima postojanja sustava društvenog vlasništva njegovi su ga suvremenici poimali pod sinonimom "ničijeg vlasništva".

Ukidanje društvenog vlasništva bila je nužnost, jer novonastale okolnosti predmnijevale su tržište kao najvišu demokratsku stečevinu, koje je bilo sposobno osigurati uvjete da se dobra i usluge učine dostupnim svakom čovjeku.

Sustav društvenog vlasništva nije mogao odgovoriti novim tržišnim zahtjevima. On nije mogao prepoznati i odgovoriti na pitanje koje su to temeljne značajke vlasništva i kako osigurati norme koje će ga štiti. Država koja je raspolagala skupom pravnih normi kojima je neograničeno manipulirala putem brojnih institucionaliziranih tijela, kojoj su na raspolaganju bili svi instrumenti prisile, nije uspjela odgovoriti zahtjevima tržišta.

U postupku pretvorbe poduzeća s društvenim vlasništvom postaju dionička društva ili društva s ograničenom odgovornošću, u kojima je poznat vlasnik, a postupkom privatizacije novi titular vlasništva određuje se za imovinu koja je u postupku pretvorbe pripala Hrvatskom fondu za privatizaciju.

Ostvarivanje gospodarske djelatnosti kroz povijest je bilo i obično jest, sredstvo svekolikog razvitka i napretka, ali nerijetko i kamen spoticanja i razdora među ljudima. Kapital i njegovo posjedovanje ima tako čudesnu moć na ljude.

I. IZVORI PRAVA DRUŠTAVA

Pravni izvori se temelje na Ustavu Republike Hrvatske⁶, Zakonu o trgovačkim društvima⁷ i međunarodnim ugovorima:

1.1. Ustav Republike Hrvatske

Ustavom Republike Hrvatske jamči se pravo vlasništva, poduzetnička i tržišna sloboda i pravo

na rad i slobodu rada. Na taj način Republika Hrvatska osigurava svim poduzetnicima jednak pravni položaj na tržištu i zabranjuje monopol. Svatko slobodno bira poziv i zaposlenje i pod jednakim uvjetima dostupno mu je svako radno mjesto.

Republika Hrvatska je nizom pravnih akata⁸, izišla iz sustava Jugoslavenske federacije (SFRJ), te od 08. lipnja 1991. g. egzistira kao samostalna i suverena, međunarodno priznata država.

1.2. Zakon o trgovačkim društvima

Prvi iskorak iz udruženog rada bio je Zakon o poduzećima⁹ (koji je vrijedio do nedavno za poduzeća koja nisu privatizirana, a prestao je važiti 01. siječnja 2005.g.) kao prijelazni oblik ka privatnom poduzetništvu.

Ukidanjem društvenog vlasništva, pretvorbom i privatizacijom izvršena je takozvana denacionalizacija u Republici Hrvatskoj.

Zakon o trgovačkim društvima donesen je na Saboru Republike Hrvatske 23. studenog 1993. g. s početkom primjene od 01. siječnja 1995. g., a do danas su njegove izmjene i dopune izvršene četiri puta.¹⁰

Desetgodišnja primjena Zakona o trgovačkim društvima (u tekstu: ZTD), pokazala je da je do njegova stupanja na snagu vrijedio jedan, a poslije stupanja na snagu drugi pravni sustav u pogledu prava društava na području Republike Hrvatske. Uobičajeno je da se prestankom jednog pravnog sustava pravna pravila novog sustava prožimaju sa starima, te na kraju posve prevlada novi pravni sustav. Implementacija starog u novi pravni sustav izostala je iz razloga što u bivšoj Jugoslaviji nije bilo priznatih privatnih oblika pravnih subjekata u poduzetništvu kako je to bilo u drugim europskim zemljama, već su osnovni tipovi bili obrtništvo i seljačko gospodarstvo. Pretežiti dio gospodarskog sustava djelovao je unutar tzv. «udruženog rada», a ujedno to je razdoblje koje karakterizira poznati

⁸ 25. lipnja 1991. Ustavna odluka o suverenosti i samostalnosti RH, 08. listopada 1991. Odluka o raskidu državno-pravnih sveza s Jugoslavijom; 22. prosinca 1990. Ustav Republike Hrvatske «Božićni ustav»

⁹ Zakon o poduzećima, Narodne novine, broj 53/91.

¹⁰ Izmjene i dopune ZTD prvi put su izvršene 09. travnja 1999., drugi put 19. studenog 1999., treći put 23. svibnja 2000. i četvrti put, odnosno posljednje (najposljednije) izmjene i dopune izvršene su 24. srpnja 2003.g.

⁶ Ustav RH, Narodne novine, broj 56/90 čl. 48., 49., 54.

⁷ ZTD-Zakon o trgovačkim društvima. Donesen na Zastupničkom domu Sabora RH 23. studenog 1993. g., objavljen u Narodne novine, broj 15. prosinca 1993., stupio na snagu 23. prosinca 1993., a primjenjuje se od 01. siječnja 1995.g.

ZUR (Zakon o udruženom radu) i razdoblje u kojem je sustavno njegovan i potican «negativni stav» prema poduzetništvu i privatnom vlasništvu.¹¹

Privatnopravno udruživanje osoba na temelju pravnog posla, radi postizanja zajedničkog cilja ili poduzetničkog pothvata, jesu obilježja svih društava. Hrvatska pravna povijest poznala je mnoge današnje institute, koje je pod pritiskom totalitarnog režima zapostavila ili posve izbacila, da bi im se u vrijeme integriranja u Evropsku ekonomsku zajednicu ponovno vraćala.¹² Najočitiiji primjer toga je institut ortaštva¹³ (ortakluka), koji je postojao u teoriji, ali je u praksi bio nepoželjan i do te mjere potiskivan da je s vremenom istisnut iz gospodarskog života.

Potreba za dogradnjom ZTD ukazala se u tijeku odvijanja gospodarskog transformacijskog procesa te zbog potreba približavanja zakonodavstvu Europske unije. U skladu s tim izvršene su opsežne i sveobuhvatne izmjene i dopune Zakona o trgovačkim društvima iz 2003.,¹⁴ polazeći od sljedećih razloga:

1. ispravljanje pogrešaka i redakcijska poboljšanja
2. usklađenje sa zakonodavstvom EU
3. unošenje izmjena učinjenih u zemljama s razvijenim pravnim sustavima
4. utvrđivanje iznosa temeljnog kapitala i dionica u domicilnoj valuti nevezano za DM
5. usklađenje s domaćim zakonodavstvom
6. usmjeravanje prakse sudova prema praksi europskog zakonodavstva.

1.3. Međunarodni ugovori

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između RH i EU

¹¹ Barbić, Jakša: Pravo društava - Opći dio Zgb.1999. str. 1-3.

¹² Jedan od mnogih primjera je novi Zakon o obveznim odnosima NN 35/05 koji ponovno uvodi institute koje je ranije potisnuo ili preuzimao iz OGD-a. ZTD nije egzistirao u bivšoj Jugoslaviji.

¹³ ZOO-Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, broj: 35/05. članci 637-660.

¹⁴ Barbić, J.: redoviti profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu - Zakon o trgovačkim društvima, Organizator 2004. g. str. 7

Danas kad je početak pregovora za ulazak Hrvatske u Europsku uniju pitanje dana, usklađenje trgovačkog zakonodavstva sa zakonima Europske unije nije tek želja za ideološkim približavanjem, već i obveza koja proizlazi iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju¹⁵. Sporazum obrađuje i definira odnose u međunarodnoj trgovini u sljedećim poglavljima: slobodno kretanje robe, industrijski proizvodi, poljoprivreda i ribarstvo, kretanje radnika, poslovni nastan, pružanje usluga, kapital, tekuća plaćanja i kretanje kapitala, usklađenje prava, provedba prava i pravila tržišnog natjecanja.

Očekuje se usklađivanje hrvatskog zakonodavstva sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju RH s EU, kao i s ostalim europskim zakonodavstvom.

II. TRGOVAČKA DRUŠTVA

2.1. Podjela društava prema ZTD

Pod pojmom trgovačkog društva podrazumijeva se privatno pravna zajednica koja nastaje na temelju ugovora dviju ili više osoba čija je osnova udruživanja pravni posao usmjeren na postizanje zajedničkog cilja, obično dobitka. Pored toga trgovačko društvo može osnovati i jedna osoba (Dioničko društvo i Društvo s ograničenom odgovornošću).

Trgovačko društvo je pravna osoba uređena Zakonom o trgovačkim društvima prema kojem su utvrđena sljedeća trgovačka društva: 1) Javno trgovačko društvo, 2) Komanditno društvo, 3) Dioničko društvo, 4) Društvo s ograničenom odgovornošću, 5) Gospodarsko interesno udruženje.

Od utvrđenih trgovačkih društava Zakon o trgovačkim društvima uređuje javno trgovačko društvo, komanditno društvo i gospodarsko interesno udruženje kao društva osoba, a dioničko društvo i društvo s ograničenom odgovornošću kao društva kapitala.

Za svako od tih društava navodimo neke temeljne karakteristike koje određuju njihov sadržaj.

¹⁵ Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između RH i EU: parafiran 14. svibnja 2001. godine u Bruxellesu, potpisan je 29. listopada 2001. u Luxembourgu, stupio na snagu 01. veljače 2005.g. (vidi članak 69.) Međunarodni ugovori, Narodne novine, broj 14/01

2.1.1. Društva osoba

Ad 1) Javno trgovačko društvo je društvo u kojem se udružuju, na temelju ugovora, dvije ili više fizičkih ili pravnih osoba s jednakim ulozima, zbog trajnog obavljanja djelatnosti pod zajedničkom tvrtkom, gdje svaki član društva odgovara vjerovnicima društva neograničeno cijelom svojom imovinom.

Ad 2) U komanditno društvo udružuju se dvije ili više osoba, na temelju društvenog ugovora u kojem su određeni komplementari i komanditori. Svrha je udruživanja obavljanje djelatnosti pod zajedničkom tvrtkom od kojih bar jedna osoba odgovara za obveze društva solidarno i neograničeno cijelom svojom imovinom (komplementar), a najmanje jedna osoba odgovara za obveze društva samo do iznosa određenoga imovinskog uloga u društvo (komanditor).

Ad 3) Gospodarsko interesno udruženje (GIU) je trgovačko društvo osoba na koje se primjenjuju odredbe ovoga zakona koje se odnose na Javno trgovačko društvo.

Ovo društvo nema temeljni kapital, dok je cilj osnivanja promicanje gospodarske djelatnosti i interesa članova društva. GIU se osniva za područja gospodarskih (granskih) djelatnosti (drvena i papirna, metalska, trgovina, ugotiteljstvo i dr.)

2.1.2. Društva kapitala

2.1.2.1. Dioničko društvo

Dioničko društvo je trgovačko društvo u kojem članovi (dioničari) sudjeluju s ulozima u temeljnom kapitalu podijeljenom na dionice. To društvo može imati i samo jednog dioničara. Uređeno je tako da dioničari ne odgovaraju za obveze društva, dok društvo za preuzete obveze odgovara do visine temeljnoga kapitala društva. Karakterizira ga pravna osobnost koja mu omogućava da preuzima obveze i stječe prava te da raspoloživi temeljni kapital izražava u nominalnoj vrijednosti. Na dan osnutka društva vrijednost temeljnoga kapitala i imovine je jednaka, dok se s vremenom poslovanja imovina mijenja, a temeljni kapital ostaje isti ukoliko ga dioničari svojom odlukom ne promijene.

Temeljni kapital i dionice moraju glasiti na nominalne iznose izražene u kunama.

Najniži iznos temeljnoga kapitala iznosi 200.000,00 Kn.

Društvo može izdati dionice s nominalnim iznosom ili bez njega.

Nominalni iznos dionice ne može biti manji od 10,00 Kn. Iznosi moraju biti višekratnici broja 10, ako su dionice izdane u većem iznosu od 10,00 Kn. Dionice mogu biti redovne ili povlaštene.

Uplatom dionica, koje predstavljaju ulog dioničara uz unos stvari i prava, formira se osnivački kapital tako da uplate svih dionica čine temeljni kapital koji predstavlja obračunsku veličinu. Uplaćeni uložiti u temeljni kapital ne smiju se vraćati dioničarima, a dioničko društvo samo iznimno (propisano ZTD)¹⁶ može stjecati (otkupiti) svoje dionice. Dioničari svoja prava mogu ostvarivati prema veličini uloga, odnosno prema broju dionica u organima društva koja čine skupština, uprava i nadzorni odbor.

Mogućnost povećanja temeljnoga kapitala uređena je ZTD-om, i to: izdavanjem novih dionica, uvjetnim povećanjem temeljnoga kapitala, izdavanjem novih dionica do odobrenog temeljnoga kapitala, iz sredstava društva.

U svim slučajevima odluku o povećanju temeljnoga kapitala donosi glavna skupština u skladu sa statutom društva i ZTD-om. Sredstva rezervi (čl. 329. ZTD) mogu se pretvoriti u temeljni kapital samo ako prelaze 5% temeljnoga kapitala. Odluka o povećanju temeljnoga kapitala mora se upisati u sudski registar i pritom navesti je li riječ o povećanju temeljnoga kapitala iz sredstava društva. Povećanjem temeljnoga kapitala iz sredstava društva ne mijenja se stanje ukupnoga kapitala društva, već se samo mijenja njegova struktura. Tako je smanjenje temeljnoga kapitala u zakonskim odredbama navedeno u tri oblika: kao redovno smanjenje temeljnoga kapitala, kao pojednostavljeno smanjenje temeljnoga kapitala (pokriće gubitka) i smanjenje temeljnoga kapitala povlačenjem dionica.

Odluka o smanjenju temeljnoga kapitala donosi se većinom glasova, a njegovo smanjenje je izvršeno danom upisa odluke o smanjenju temeljnoga kapitala u sudski registar.

Članstvo u dioničkom društvu stječe se i prestaje kupovinom i prodajom dionica (udjela). Imatelj dionice ima člansko pravo u dioničkom društvu.¹⁷

¹⁶ ZTD, članak 233.- Narodne novine, broj 118/03 (članak 85. Izmjena i dopuna Zakona o trgovačkim društvima)

¹⁷ Jelinić, S.: Prinosi za izučavanje teorije i prava trgovač-

Članska prava dijele se na upravljačka i imovinska. Upravljačka prava omogućavaju sudjelovanje u glavnoj skupštini, pravo dioničara da bude obaviješten o poslovima društva, pravo glasa na glavnoj skupštini društva, pravo na pobijanje odluka glavne skupštine društva, a imovinska prava osiguravaju prava na dividendu, pravo prvenstva pri upisu novih dionica, pravo sudjelovanja u podjeli ostatka likvidacijske mase, pravo na primjerenu naknadu kod sklapanja ugovora o vođenju poslova društva.¹⁸

Dionice

Temeljni dokument za stjecanje članskih prava je dionica-akcija (lat. *actio*) pod kojom se podrazumijeva korporativni odnosno permanentni vrijednosni papir koji reprezentira idealni dio vlasništva nekoga dioničkog društva. Dionica je dugoročni vrijednosni papir bez unaprijed utvrđenog dospijeca odnosno povrata uloženog iznosa. Dionica je skup svih prava i obveza vezanih za članstvo u dioničkom društvu, a isprava o dionici je vrijednosni papir kojim je izraženo članstvo i s njim povezana prava i obveze.¹⁹

Dionica se može definirati i kao vrijednosni papir koji izdaje dioničko društvo, a glasi na dio temeljnoga kapitala društva i imatelju daje pravo članstva u društvu.²⁰ Dionica može biti izdana kao isprava ili u nematerijaliziranom obliku (kompjutorski zapis).

Dionica koja nije izdana u nematerijaliziranom obliku sastoji se od:

- oznake da je to dionica i njezin nominalni iznos (ako ima nominalni iznos),
- oznaka vrste i roda dionice,
- tvrtka i sjedište izdavatelja dionice,
- tvrtka ili ime na koga glasi dionica, ili naznaku da glasi na donositelja,
- datum izdavanja i broj dionice,
- faksimil potpisa statutom ovlaštenih osoba izdavatelja dionica

Dijelovi isprave o dionici. Kad je dionica izdana u obliku isprave, ona se sastoji od tri dijela:

1. Plašt dionice mora sadržavati sve sastojke iz prethodnog odjeljka.

Plašt je grafički oblikovan tako da vizualno označava izdavatelja dionice, putem logotipa, određenog zaštićenog znaka ili boje.

2. Kuponski arak-služi za naplatu dividende (dobitka), a mora sadržavati sljedeće:

- redni broj kupona za naplatu dividende,
- broj dionice na koju se kupon odnosi i na temelju koje se isplaćuje dividenda,
- tvrtku izdavatelja dionice i –faksimil potpisa ovlaštenih osoba izdavatelja.

3. Talon-s kojim imatelj dionice ostvaruje pravo na nove kuponske arke, (ako su iskorišteni svi kuponi za isplatu. Talon mora sadržavati broj dionice na koju se odnosi.

Dematerijalizacija dionica. U velikim društvima s velikim brojem dionica u optjecaju, uobičajeno se provodi dematerijalizacija dionice radi smanjenja troškova izrade dionica. Pritom dionica gubi papirni oblik, a dioničar se evidentira na moderniji, odnosno kompjutorski način kao vlasnik nematerijaliziranog vrijednosnog papira. Registar nematerijaliziranih dionica vodi Središnja depozitarna agencija u Zagrebu (SDA). Dionice koje nisu upisane u registar SDA a za njih nije izdana isprava o dionici, nemaju svojstvo vrijednosnog papira. Dionica izdana u nematerijaliziranom obliku ima sve sastojke kao dionica izdana kao isprava, osim faksimila potpisa.

Dionice po rodu. Prema rodu dionice se razvrstavaju na redovite, povlaštene i bez prava glasa. Redovite dionice vlasniku omogućavaju pravo glasa na glavnoj skupštini, pravo na isplatu dijela dobitka društva (dividendu) i pravo na isplatu dijela likvidacijske, tj. stečajne mase društva. Vlasnici povlaštenih dionice imaju povlaštena prava u odnosu na vlasnike redovitih dionica, prvenstvo pri isplati dividende, isplati ostatka likvidacijske mase i druga prava u skladu sa zakonom i sa statutom društva. Dionice bez prava glasa vlasnicima ne daju pravo glasa što predstavlja poseban rod dionica, na temelju kojih vlasnici imaju pravo sudjelovanja u poslovnom uspjehu društva, ali bez prava odlučivanja i nadzora društva.

kih društava, Ek. Fakultet Osijek, str. 157-158.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Ekonomski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1995., str.126.

²⁰ Barbić, J.: Pravo društava, Društva kapitala, »Organizator« Zagreb, 2000.

Dioničarom se smatra svaki vlasnik dionice koji s njima može slobodno raspolagati i koji na temelju njihovog posjedovanja ima određena prava ali i obveze. U okviru prava dioničari imaju pravo na dividendu, pravo na dio vlasništva nad poslom, pravo glasa na skupštini dioničara i pravo na dio likvidacijske mase u stečaja društva.

Pravo na dividendu ima svaki dioničar ako se ona isplaćuje, a visina dividende koja se isplaćuje ovisi o veličini dobiti društva i broja dionica koje posjeduje. Pod dividendom se podrazumijeva dobit dioničkog društva koja se isplaćuje dioničarima kao profit po dionici. Dividenda se ne isplaćuje uvijek, već se reinvestira, odnosno ponovno ulaže u podizanje i unapređuje razina poslovanja. Pravo na dio vlasništva nad poslom trgovačkog društva ima svaki dioničar, jer je ujedno i djelomični vlasnik posla, i to u omjeru kapitala koji je uložio u osnivačku masu (dionica koje posjeduje). Pravo glasa na skupštini dioničara ima svaki dioničar prema broju dionica koje posjeduje. Pravo na likvidacijsku masu u slučaju stečaja društva stječe se prema kriteriju broja dionica koje posjeduje pojedini dioničar.

U okviru obveze dioničara glavna je obveza uplata nominalne svote dionice koja se može sastojati od uplata u novcu (koji odgovara nominalnoj svoti dionice), od većeg iznosa uplate (agio) ako je dionica izdana iznad nominalne vrijednosti (iznad pari) i od prijenosa stvari i prava na društvo kada se uloži sastoje od stvari ili prava. Osim navedenih obveza postoje i neke iznimne obveze dioničara koje imaju karakter dodatnih novčanih činidbi.

Dionice koje glase na ime upisuju se u registar dionica društva s oznakom imena, prebivališta, odnosno tvrtke i sjedišta imatelja dionica, ako je društvo izdalo dionice bez nominalnog iznosa, njihov broj, a ako je riječ o dionicama s nominalnim iznosom njihov broj i nominalni iznos.

Prijenos dionica

Dionice koje glase na ime prenose se cesijom, i indosamentom po postupku iz Zakona o mjenjici²¹. Dionice izdane u nematerijaliziranom²² obliku prenose se na način utvrđen zakonom kojim se uređuju nematerijalizirani vrijednosni papiri²³.

²¹ Zakon o mjenjici Narodne novine, broj 74/94

²² Dionice izdane kao elektronički zapis na računalu, uz sve sastavne dijelove koje propisuje ZTD

²³ Zakon o tržištu vrijednosnih papira, Narodne novine, broj 84/02 članak 124.-133.

Osnivanje dioničkog društva

Osnivanje dioničkog društva započinje izjavom osnivača o usvajanju statuta sastavljenom kod javnog bilježnika u obliku javnobilježničke isprave, koja sadrži: osnivače i njihova prebivališta, ako društvo izdaje dionice s nominalnim iznosom ti iznosi, u protivnom broj dionica, iznos za koji se izdaju i, ako se izdaju dionice više rodova, rod dionica koje preuzima svaki dioničar, uplaćeni iznos temeljnoga kapitala, izjava osnivača da prihvaća statut.

Statut dioničkog društva

U statutu moraju biti navedene odredbe o: tvrtki i sjedištu društva, predmetu poslovanja, iznosu temeljnoga kapitala, nominalnom iznosu dionica, broju i rodu dionica, izdaju li se dionice koje glase na donositelja ili koje glase na ime, broju članova uprave i nadzornog odbora, načinu i obliku objave priopćenja društva, vremenu trajanja i prestanka društva.

Odredbama statuta mora se regulirati: objava podataka i priopćenja društva, posebne pogodnosti i trošak osnivanja društva, ulaganje stvari i prava te preuzimanje stvari, simultano²⁴ osnivanje društva i njegove postupnosti, sukcesivno²⁵ osnivanje društva i njegove postupnosti.

Organi dioničkog društva

Organi dioničkog društva su: uprava, nadzorni odbor i glavna skupština.

Uprava je izvršni organ društva, nadzorni odbor je organ koji nadzire rad društva, a skupština

²⁴ *Simultano osnivanje* (na mah) jedan je od dva načina osnivanja dioničkog društva, koje podrazumijeva osnivanje društva u jednom činu u kojem se istodobno usvaja statut društva, potvrđuju uložiti u stvarnom broju, imenuju članovi organa društva i preuzimaju sve dionice, te se društvo upisuje u trgovački registar. Ovim postupkom osnivanja sve se radnje neizostavno moraju obaviti kumulativno, jer u protivnom nije moguće simultano osnivanje društva. Simultani način osnivanja dioničkog društva prvenstveno se primjenjuje na manja trgovačka društva koja se sastoje od 2 ili više dioničara.

²⁵ *Sukcesivno osnivanje* se provodi postupno. Radnje koje se provode pri takvom osnivanju sastoje se od utvrđivanja teksta statuta, izvješća o osnivanju, objavljivanja javnih poziva za kupnju dionica, upisivanja dionica, uplaćivanja dionica, sazivanja skupštine, razmatranja eventualnih ulaganja u stvarima i pravima, biranje tijela društva i upis društva u trgovački registar.

je vrhovni, temeljni organ u kojemu se stvara volja društva i koji odlučuje²⁶.

Uprava

Uprava je obvezatni poslovodni i zastupnički organ društva koji donosi odluke po vlastitoj prosudbi u interesu društva i odgovoran je za vođenje poslova. Uprava se može sastojati od jedne ili više osoba koje se nazivaju direktorima. Kada se uprava sastoji od više članova, nadzorni odbor imenuje jednog od njih za predsjednika. Članovi uprave mogu biti samo fizičke osobe s potpunom poslovnom sposobnošću.

Nadzorni odbor

Nadzorni odbor je glavni nadzorni organ društva kojem je utvrđena ovlast analiziranja vođenja i nadziranja poslova društva. Broj članova nadzornog odbora mora biti neparan, a minimalno može biti 3 člana.

Glavna Skupština društva

Glavna Skupština društva sastoji se od svih dioničara na kojoj odlučuju o društvu. Glavna skupština: donosi i mijenja statut društva, bira i razrješuje članove nadzornog odbora, daje razrješnicu članovima uprave, odlučuje o povećanju ili smanjenju temeljnoga kapitala društva, te o prestanku društva, i imenuje revizora koji ispituje ispravnost vođenja financijskih dokumenata i ostalih poslova društva.

2.1.2.2. Društvo s ograničenom odgovornošću

Društvo s ograničenom odgovornošću je trgovačko društvo u kojem jedna ili više pravnih ili fizičkih osoba ulazu temeljne uloge s kojima sudjeluju u unaprijed dogovorenom temeljnom kapitalu, a njihovi temeljni ulози ne moraju biti jednaki.

Nijedan osnivač pri osnivanju ne može preuzeti više temeljnih uloga.

Poslovni udjeli

Poslovni udjeli su skup članskih prava i obveza koja pripadaju članu društva prema veličini temelj-

nog uloga, dakle ono što se mora unijeti u društvo na ime uplate temeljnog kapitala društva. Na temelju preuzetoga temeljnog udjela stječe se članstvo u društvu. U društvu s ograničenom odgovornošću poslovni ulози ne mogu biti vrijednosni papiri. Član društva može imati više poslovnih udjela, o kojima je uprava društva dužna voditi knjigu poslovnih udjela. Poslovni udjeli mogu se prenositi i nasljeđivati.

Član d.o.o. može povući poslovni udjel samo ako je ta mogućnost i način predviđen društvenim ugovorom. Istim ugovorom može biti predviđeno istupanje i isključenje člana iz društva. Istupanjem ili isključenjem prestaje članstvo u društvu s ograničenom odgovornošću.

Društvo s ograničenom odgovornošću osniva se na temelju ugovora koji sklapaju osnivači (društveni ugovor), a ako je osnivaatelj jedna osoba, ona daje izjavu o osnivanju u obliku javno bilježničke isprave. Društvo s ograničenom odgovornošću ne može se sukcesivno osnovati, a članovi tog društva ne odgovaraju za obveze društva. Za preuzete obveze društvo odgovara do visine temeljnoga kapitala.

Temeljni ulog ne može biti manji od 200,00 kn., mora biti izražen cijelim brojem i višekratnik je broja sto. Zbroj temeljnih uloga mora odgovarati iznosu temeljnog kapitala koji ne može biti manji od 10.000,00 kn.

Organi društva s ograničenom odgovornošću identični su s organima dioničkoga društva, uz određene ZTD-om uređene specifičnosti u organiziranju i djelovanju.

2.1.3. Tajno društvo

Zakon spominje i pojmovno uređuje tajno društvo, ali ne kao trgovačko društvo, jer ono nema pravnu osobnost i tvrtku, već kao svojevrsni ortakluk definiran i određen obveznopravnim ugovorom između tajnog člana i poduzetnika u čije poduzeće tajni član ulaže neku imovinsku vrijednost (novac, stvari ili prava). Tajni član temeljem svog uloga stječe pravo na sudjelovanje u dobiti, a također i u gubitku koji taj poduzetnik u poslovanju s dotičnim poduzećem ostvari. Tajni član ima pravo na nadzor poslovanja i pregled poslovnih knjiga društva u kojemu se nalazi poduzeće. Razlozi za prestanak tajnog društva određeni su zakonom.²⁷

²⁶ Gorenc, V.: Zakon o trgovačkim društvima s komentarom, str. 293., Rrif plus 1996.

²⁷ Članak 40. Zakona o izmjenama i dopunama zakona o trgovačkim društvima (Narodne novine, broj 118/03)

Tajni član može u svako vrijeme otkazati ugovor o tajnome društvu i s poduzetnikom sastaviti konačni obračun koji proizlazi iz članstva u tajnom društvu. Ulog i udjel u dobiti isplaćuju se u novcu.

U slučaju stečaja tajni član ima pravo na povrat uloga kao i ostali stečajni vjerovnici, ali samo na dio koji prelazi iznos njegova udjela u gubitku, ako ugovorom nije isključio obvezu da snosi gubitak poduzeća.

2.1.4. Trgovačko društvo i poduzeće

Poduzeće²⁸ je pravni objekt kojega neki nositelj mora imati i kojim može raspolagati, a koji nije pravna osoba, kojim pravna osoba - trgovačko društvo (trgovac) može raspolagati, dati u zakup ili prodati. To je imovinska i radna cjelina društva. Jedan trgovac može imati više poduzeća.

Međutim, u vremenu socijalističke svijesti, predodžbe o poduzeću i poduzetništvu uvjetovale su ograde i njegovo izbacivanje iz službene uporabe. Pod pojmom poduzeća podrazumijevala se pravna osoba koja obavlja gospodarsku djelatnost radi zadovoljavanja osobnih i opće društvenih potreba i koja je poistovjećena s poduzećem koje je imalo status pravne osobe. Opredjeljenje prema tržišnim načelima značilo je da se ponovo u naš pravni i gospodarski sustav uvede pojam poduzeća. To je ostvareno donošenjem Zakona o trgovačkim društvima u čijim odredbama nije definiran pojam poduzeća, već on iz njih proizlazi, i to s obilježjima koja imaju poduzeća u srednjoeuropskim zemljama.

Iz tih odredaba proizlazi da poduzeće nije pravna osoba te da je ono instrument trgovačkog društva kojim raspoložu dvije vrste nositelja, i to trgovačko društvo ili trgovac pojedinac. Nositelj može biti i preddruštvo koje može djelovati u ime društva samo prije upisa u sudski registar. Jasno je vidljivo da Zakon o trgovačkim društvima nedvojbeno razlikuje: 1) nositelja poduzeća koji raspolaze i kojem pripada imovina poduzeća i 2) poduzeće koje predstavlja imovinsku i radnu cjelinu.

Temeljna su obilježja poduzeća kapital i rad. Pritom kapital pripada nositelju poduzeća, a to znači da njemu kao vlasniku pripada dobit, ali i rizik poslovanja. Rad pripada zaposlenicima koji sudjeluju u poslovnom uspjehu te u politici plaća

kao i nekim drugim aktivnostima, ali samo u mjeri koja ne može ugroziti nositelja poduzeća, odnosno vlasnika kapitala.

Cjelokupna imovina poduzeća ulazi u imovinu trgovačkog društva nositelja tog poduzeća s kojom odgovara za sve svoje obveze. Za razliku od trgovca pojedinca gdje je imovina u njegovu poduzeću odvojena od njegove privatne imovine, ali s obje imovinske mase sudjeluje u odgovornosti i podmirivanju obveza te tako potvrđuje načelo jedinstvenosti koje karakteriziraju imovina i prava koja pripadaju jednoj osobi.

Pravo raspolaganja poduzećem ima nositelj poduzeća, te može njime raspolagati na različite načine kao što je, primjerice, prodaja, darovanje, zamjena, unošenjem kao uloga u trgovačko društvo, sve u skladu s odredbama ZTD-a.

III. TRANSFORMACIJA (PRETVORBA) DRUŠTVENIH PODUZEĆA

S problemom društvenih poduzeća u novim uvjetima, nije se susrela samo Republika Hrvatska, već i sve zemlje u tranziciji koje su implementirale tržišno gospodarstvo.

Postupak pretvorbe društvenih poduzeća uveden je na temelju Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća. Njime je određen cilj i zadatak koji će osigurati da se pretvorbom poduzeća s društvenim kapitalom u cjelini odredi poznati vlasnik poduzeća.

Provođenje postupka pretvorbe odnosilo se na društvena poduzeća i poduzeća u mješovitom vlasništvu u koja su bila uložena društvena sredstva, na temelju kojih se ne stječu vlasnička prava na poduzeće. Zakon se nije primjenjivao na banke i druge financijske organizacije i organizacije za osiguranje, te druge pravne osobe koje su osnovane na temelju posebnih propisa.

Odredbama Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća utvrđeno je da je društveni kapital razlika između vrijednosti sredstava poduzeća i vrijednosti obveza. Njima je bilo utvrđeno i sve ono što ne ulazi ili nije trebalo ući u društveni kapital.

Pretvorba (transformacija) je pretvaranje jednog tipa poduzeća u drugi, odnosno pretvaranje poduzeća u društvenom vlasništvu u poduzeće s

²⁸ Zakon o poduzećima Narodne novine, broj 53/91 definira poduzeće kao pravnu osobu.

poznatim vlasnikom bilo u javna poduzeća ili u jedan od tipova predviđenih ZTD-u.

U drugim bivšim socijalističkim zemljama koje nisu imale društveno nego državno vlasništvo, ovaj proces naziva se i privatizacijom.²⁹

Postupak pretvorbe društvenih poduzeća u Republici Hrvatskoj određen je zakonskim odredbama³⁰ na temelju kojih su propisana četiri modela pretvorbe koji sami po sebi nisu isključili ostale brojne mogućnosti načina pretvorbe poduzeća kao i njihove brojne kombinacije koje nisu propisane i usustavljene zakonskim propisima. Oni su rezultat spoznaja i ideja kao rješenja izvučenih iz zakonskih odredbi, ali i iz pretpostavljenog okvira koji je u doticaju makar s jednim zakonom, odnosno propisom ili da iz njega proizlazi.

Bez obzira na odabrani model svi su modeli imali jedinstveni cilj i zadatak, koji je osigurao provedbu pretvorbe poduzeća s društvenim kapitalom ili kapitalom nepoznatog vlasnika u poduzeće kojemu je određen vlasnik, odnosno titular vlasništva. Takvo određenje, s ciljanim zadatkom, pretpostavljalo je da dolazak novog vlasnika sa sobom donosi nova očekivanja, otvara prostor tržišnim principima i europskim stremljenjima i tako potiskuje nepoznate vlasnike, odstranjuje okvire i gospodarske iluzije koje su desetljećima zadane u miljeu bivše države.

Provjera ostvarenja tog cilja počela je u svibnju 2001., a odredio ju je Zakon o reviziji pretvorbe i privatizacije radi zaštite Ustavom zaštićenih vrednota, ukupnoga pravnog poretka i javnog morala. Ta se zaštita obavlja u postupcima ispitivanja dokumenata, isprava, izvješća, privatnih novčanih i imovinskih transakcija, sustava interne kontrole i interne revizije, računovodstvenih i financijskih postupaka te drugih evidencija. Reviziju pretvorbe i privatizacije obavio je Državni ured za reviziju, o čemu je donio Izvješće o provedbi revizije³¹.

3.1. Postupak pretvorbe

Postupak pretvorbe u formalnopravnom smislu počeo je u trenutku kada je organ upravljanja³² društvenim poduzećem donio odluku o pretvor-

bi. Prema propisima, u odluci morala su biti obuhvaćena sva brojna i važna pitanja te sadržana opsežna dokumentacija koju je razmotrio i prihvatio organ upravljanja prije donošenja odluke o pretvorbi. To znači da su aktivnosti na poslovima pretvorbe počele znatno prije nego što je donešena odluka, a samo njezino donošenje imalo je obilježje završetka prve faze aktivnosti na pretvorbi.

Veličina i djelokrug poslova koji se u toj fazi morao obaviti bili su zadani odredbama članka 11. Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća u kojem je navedena dokumentacija koja se obvezno morala priložiti odluci o pretvorbi, koja se dostavljala Agenciji Republike Hrvatske za restrukturiranje i razvoj, koja je s Hrvatskim fondom za razvoj od 1993. prerasla u Hrvatski fond za privatizaciju³³. U okviru poslova koji su obavljani u provođenju pretvorbe posebno je mjesto pripadalo programu pretvorbe poduzeća, jer su njime detaljnije obuhvaćene i razrađene sve postupnosti i pravne radnje koje su se provodile u procesu pretvorbe.

Sadržaj odluke o pretvorbi poduzeća, u Zakonu je definiran samo u tome, što se njegovim odredbama određuje da se odlukom poduzeće mora odrediti da li se poduzeće pretvara u dioničko društvo, odnosno u društvo s ograničenom odgovornošću. Prema tom određenju proizlazi da je odluka temeljni akt po kojem se poduzeće pretvara i zato je u odluci bilo sadržano i iz nje je proizlazilo sve ono što je za taj postupak potrebno. Tako je primjerice, odluka sadržavala i sve one zahtjeve koje propisuje Zakon o poduzećima, Zakon o vrijednosnim papirima, kao i Uredba o upisu u sudski registar poduzeća i drugih pravnih osoba koje obavljaju gospodarsku djelatnost. S obzirom na brojne aktivnosti koje su se trebale provesti, u samoj odluci se nije detaljiziralo, već je u programu pretvorbe bila detaljno razrađena provedba s navođenjem svih pojedinosti i način pretvorbe koje su sadržane u odluci o pretvorbi.

²⁹ Ekonomski leksikon, LZ Miroslav Krleža, Zagreb, 1995. g., str.722.
³⁰ Zakon o pretvorbi društvenih poduzeća, Narodne novine, broj: 19/91, 83/92, 84/92, 94/93, 2/94, 9/95, 21/96
³¹ Vidjeti kao pod fusnotom 39
³² Organ upravljanja je Upravni odbor Poduzeća
³³ Zastupnički dom Sabora RH je 01. prosinca 1992.g. proglasio Zakon o hrvatskom fondu za privatizaciju koji je objavljen u Narodne novine, broj 84/92. Na temelju članka 45. Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća Narodne novine, broj 19/91, direktor Agencije za restrukturiranje i razvoj RH, donio je Upute za provedbu čl. 11. Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća.

3.2. Stjecanje vlasništva nad poduzećem

U postupku pretvorbe društvenih poduzeća vlasništvo nad poduzećem mogu steći osobe koje su propisane odredbama članka 5. Zakona. Te se odredbe primjenjuju samo u postupku provedbe pretvorbe. One se ne odnose na promjene vlasništva koje će se događati nakon što je provedena pretvorba, a naknadne promjene obavljati će se na temelju propisa kojim su regulirana dionička društva i društva s ograničenom odgovornosti.

Prema odredbama članka 5., točkama 1-5. Zakona određene su osobe koje mogu steći dionice odnosno udjele u poduzeću. Pravo na stjecanje vlasništva nad poduzećem i uvjeti stjecanja tog prava ovise o načinu pretvorbe, o čemu odlučuje organ upravljanja poduzećem koje se pretvara. Pritome vlasništvo mogu steći samo one osobe koje su suglasne da postanu vlasnici, a u protivnom vlasništvo stječu samo osobe iz članka 5. navedene u točkama 6. i 7. Zakona.

Osobe i uvjeti pod kojima mogu stjecati pravo vlasništva su: 1. Zaposleni i ranije zaposleni u poduzeću i u složenom obliku udruživanja, odnosno organiziranja u koji je poduzeće udruženo te raniji i sadašnji kooperanti u poljoprivrednoj proizvodnji, uz osnovni popust od 20% i dodatni od 1% za svaku godinu radnog staža, odnosno ugovora o kooperaciji. Navedene osobe imaju pri stjecanju vlasništva pogodovani položaj. Već u odluci o pretvorbi poduzeća koju donosi organ upravljanja mora navesti da se prvo njima ponudi stjecanje vlasništva. To pravo oni mogu prihvatiti ili ga se unaprijed odreći. Osim što je u zakonskim odredbama propisano pravo prioriteta u njima je osigurano i pravo jednakog stjecanja te pravo popusta i povoljniji uvjeti plaćanja. U tim su odredbama postavljena i ograničenja koja su različita već prema pojedinim oblicima pretvorbe. 2. Zaposleni u pravnim osobama koji rade sredstvima u društvenom vlasništvu koje po ovom zakonu ne podliježu pretvorbi i u pravnim osobama u državnom vlasništvu, zaposleni u organima državne vlasti i u njima odgovarajućim organima pod istim uvjetima kao i zaposleni u poduzeću, te punoljetni državljani Republike Hrvatske pod istim uvjetima kao i zaposleni u poduzeću u dijelu u kojem to nisu ostvarivale osobe iz točke 1. i 2. ovog stavka. 3. Osobe koje bez prava na popust kupe cijelo ili idealni dio poduzeće, 4. Ulagачi čiji se dotadašnji ulozi pretvore u dionice ili u udjel u poduzeću ili ulože kapital u poduzeće,

5. Vjerovnici čija se potraživanja pretvore u dionice ili u udjel u poduzeće, 6. Republički fond mirovinskog i invalidskog osiguranja radnika Hrvatske, Republički fond mirovinskog i invalidskog osiguranja individualnih poljoprivrednika Hrvatske, 7. Hrvatski fond za razvoj, 8. Nekadašnji vlasnici kojima Hrvatski fond za razvoj prenese dionice ili udjel na ime naknade za ono što im je oduzeto nakon 15. svibnja 1945. godine.

Vrijednost poduzeća za dio vlasništva koji nisu stekle osobe iz točke 1-5 izdaju se dionice u dioničkom društvu, odnosno priznaje udjel u društvu s ograničenom odgovornosti, te se dvije trećine tih dionica, odnosno udjela prenosi Hrvatskom fondu za razvoj, a jedna trećina Fondovima. Republičkom fondu mirovinskog i invalidskog osiguranja radnika Hrvatske u 70% dijela i Republičkom fondu mirovinskog i invalidskog osiguranja individualnih poljoprivrednika Hrvatske, u 30% dijela.

Vlasništvo nad poduzećem ne mogu steći radnici kojima je radni odnos prestao prema odredbama Uredbe o radnim odnosima, zapošljavanju, socijalnoj skrbi, mirovinskom i invalidskom osiguranju, dječjem doplatku i zaštiti žrtava u slučaju ratnog stanja ili neposredne ugroženosti neovisnosti i jedinstvenosti Republike Hrvatske

Vlasništvo nad poduzećem mogu steći samo državljani Republike Hrvatske, ukoliko međunarodnim ugovorima nije drugačije utvrđeno.

U postupku pretvorbe u dioničko društvo poduzeće izdaje redovne dionice. Ono što zakon osobito propisuje je da poduzeće u pretvorbi ne može kreditirati kupnju dionica odnosno udjela niti biti jamac za kredit kupcu dionica.

Odluku o pretvorbi poduzeća u dioničko društvo ili društvo s ograničenom odgovornosti donosi, u skladu sa zakonskim odredbama, organ upravljanja te ju dostavlja Agenciji Republike Hrvatske za restrukturiranje i razvoj.

Postupak pretvorbe se prema zakonskim odredbama morao obaviti do 30. lipnja 1992. Propisani rok iznimno je mogao produžiti direktor Agencije, uz prethodno pribavljeno mišljenje nadležnog ministarstva za pojedino poduzeće, a zbog izvanrednih okolnosti, odnosno za poduzeća koja se potpuno ili djelomično nalaze na ratom zahvaćenim područjima. Nakon što je produžen rok, odluku o pretvorbi donosi organ upravljanja u poduzeću u skladu sa zakonskim propisima.

3.3. Modeli pretvorbe

Prema odredbama članka 6. Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća propisano je da se poduzeće može pretvoriti u dioničko društvo ili u društvo s ograničenom odgovornošću. Način i oblik pretvorbe mora biti utvrđen u programu pretvorbe sa cjelovito i potpuno propisanim sadržajem koji se mora provesti u okviru propisana četiri (4) modela pretvorbe: a) Prodaja poduzeća ili idealnog dijela poduzeća, b) Ulaganje kapitala u poduzeće, c) Pretvaranje ulaganja na ugovornoj osnovi i potraživanja prema poduzeću u ulog, d) Prijenos svih dionica odnosno udjela Fondovima i Hrvatskom fondu za razvoj bez naknade.

Pored navedenih oblika zakonskim odredbama je omogućena pretvorba društvenih poduzeća i u kombinaciji tih oblika.

O izboru modela pretvorbe poduzeće slobodno odlučuje, a o tome koji će se način pretvorbe koristiti, odlučuje organ upravljanja poduzećem. U postupku pretvorbe koja se provodi s više načina mogu sudjelovati iste osobe koje pri tome mogu koristiti sva ona prava koja im pripadaju, a koja proizlaze iz svakog od tih načina pretvorbe. To znači da te osobe mogu istovremeno sudjelovati u kupnji dionica s popustom i uz povlašteni način plaćanja, te sudjelovati u istom načinu pretvorbe, ali bez popusta kao i svaka druga osoba. Sva prava vrijede i za druge osobe s tom razlikom što one nemaju pravo na popust.

3.3.1. Prodaja poduzeća ili idealnog dijela poduzeća

U postupku prodaje poduzeća ne prodaju se njegove pojedine sastavnice, stvari ili prava koja posjeduje, već se ono prodaje sa svojom imovinom kao i obvezama koje ima. Prodaja se obavlja tako da trgovačko društvo nastalo nakon prodaje ostaje u svim pravnim odnosima koje je imalo društveno poduzeće prije nego što je prodano, a to znači i prema zaposlenima. Bitna promjena i cjelokupna aktivnost provedena je radi utvrđivanja poznatog vlasnika, odnosno titulara vlasništva, zbog čega se to poduzeće i moralo pretvoriti u dioničko društvo ili društvo s ograničenom odgovornošću. Prodaja idealnog ili aktivnog dijela poduzeća podrazumijeva njegove relativne, a ne fizičke dijelove. Kupac stječe proporcionalan dio udjela u vlasništvu već prema

tome koliki je dio poduzeća kupio. S kupnjom on ne postaje vlasnikom kupljenog dijela poduzeća, on samo sudjeluje u vlasništvu nad poduzećem. Tu je važno razlikovati da prodaja dijela imovine koju provodi poduzeće nije prodaja poduzeća, što se vidi po tome kome pripada kupovina od takve prodaje te se na te prodaje ne primjenjuju odredbe Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća.

Prodaja poduzeća u cjelini ili u idealnom dijelu najvažniji je način prijenosa drugom nositelju. Postupak prodaje zakonski je uređen na tri načina: javnim nadmetanjem, prikupljanjem ponuda i neposrednom pogodbom. Postupak javnog nadmetanja provodi Agencija.

U postupku neposredne pogodbe poduzeće se može prodati kada procijenjena vrijednost poduzeća nije veća od 5 mil. DEM u protuvrijednosti kuna te ako nije prodano javnim nadmetanjem ili nakon provedenog prikupljanja ponuda.

Prodaja poduzeća obavlja se na temelju ugovora između Fonda i kupca. Ugovor mora biti u pisanom obliku, u skladu s dobivenom suglasnosti Agencije na pretvorbu poduzeća. U ugovoru mora biti određen točan sadržaj predmeta prodaje. To znači mora biti točno navedena sva imovina i vrijednosti koje su vidljive iz poslovnih knjiga poduzeća, kao primjerice: prodaje li se cijelo poduzeće ili dio poduzeća te se navode svi njegovi sastavni dijelovi kao jedinice, filijale, ispostave, predstavništva u zemlji i inozemstvu, broj poduzeća i veličina udjela u njima i drugo, kao što je popis nekretnina, pokretnina i novca, vrijednost imovine, obveze i terećenja, potraživanja, sudski, arbitražni, upravni ili neki drugi postupci, zabrane ili polaganje nekih drugih prava, jamstva i garancije ili drugi oblici osiguranja, drugi obvezujući ugovori.

Sredstva od prodaje poduzeća prihod su Hrvatskog fonda za razvoj.

Zakonom je utvrđen postupak prodaje, odnosno kupnje poduzeća:

1. Zaposlenima i ranije zaposlenima uz pravo prvenstva i popust do 50% vrijednosti poduzeća s time da svaka osoba može kupiti dionice uz popust najviše u nominalnoj vrijednosti do 20 000 DEM u protuvrijednosti kuna. U skladu s odlukom o pretvorbi osigurava se i jednako pravo stjecanja dionica. Zaposleni kod drugih pravnih osoba, u tijelima državne vlasti i njima odgovarajućim tijelima imaju ista prava osim pravo prvenstva.

2. Zaposlenima i ranije zaposlenima te zaposlenima kod drugih pravnih osoba dano je pravo na popust i obročnu otplatu.

Kada kupac prihvati obročnu otplatu dionica, svoje obveze mora ispuniti u roku od 5 godina od dana sklapanja ugovora o prodaji dionica. Ako kupac ne otplati dionice u roku, gubi pravo na onaj dio vrijednosti dionica koje nije uplatio i na odgovarajući dio popusta. Pravo na dividendu od ukupno upisanih, a neotplaćenih dionica pripada Hrvatskom fondu za razvoj. Imatelj dionica stječe pravo na udjel u dobiti poduzeća razmjerno nominalnoj vrijednosti upisanih dionica, uvećanom za razmjerni iznos odobrenog popusta te stječe pravo i na razmjerno sudjelovanje u upravljanju poduzećem.

Izmjenama Zakona produžen je rok otplate na 20 godina, te pravo na dividendu na temelju svih ugovorenih dionica, a ne samo otplaćenih, kako je to bilo ranije regulirano.

Uz popust se može kupiti do 50% procijenjene vrijednosti poduzeća, a ostalo su zaposleni i ranije zaposleni i ranije mogli kupiti bez popusta. Uredbom o dopuni Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća od 25. veljače 1993. (NN 16/93) zaposlenima i ranije zaposlenima može se prodati do 50% vrijednosti poduzeća.

Dio vrijednosti poduzeća koji nije prodan i preostalih 50% vrijednosti poduzeća, prodaju se u cijelosti javnim prikupljanjem ponuda. Utvrđivanje uvjeta za ponudu i javno prikupljanje ponuda provodi Hrvatski fond za privatizaciju, koji donosi i odluku o prodaji uvažavajući pritom sve elemente ponude kao: visinu ponudene cijene, plaćanje odjednom, plaćanje u stranoj valuti, dokapitalizacija poduzeća i jamstva za to, program razvoja poduzeća te zadržavanje ili povećanje broja zaposlenih.

Poslije provedenog postupka prodaje Hrvatski fond za privatizaciju svojom odlukom povećava glavnica poduzeća koje se pretvara u dioničko društvo za iznos prihvaćene dokapitalizacije.

3. Ostali zainteresirani bez prava prvenstva i prava na popust.

3.3.2. Ulaganje kapitala u poduzeće

U postupku pretvorbe poduzeća omogućeno je ulaganje kapitala u poduzeće izdavanjem i uplatom dionica te unos uloga u poduzeće domaćim i stranim fizičkim i pravnim osobama. Na taj način provodi se pretvorba, iz koje proizlazi dioničko društvo ili društvo s ograničenom odgovornosti u kojem su poznati imatelji dionica ili udjela. Tim ulaganjima uvećava se kapital društvenog poduzeća, što predstavlja temeljni kapital budućega trgovačkog društva. Kada se te aktivnosti odnose na dioničko društvo, u njemu se izdaju dionice, a kada se one odvijaju u društvu s ograničenom odgovornosti, stječu se udjeli. Izdani broj dionica ili stečenih udjela mora odgovarati ukupnom temeljnom kapitalu. Osoba koja je uložila kapital, ostvaruje onoliko dionica ili udjela koliko je uložila kapitala.

Ulaganje kapitala mogu izvršiti osobe iz članka 5. stavka 1. točke 1-5, i to tako da osobe iz točke 1. tog članka imaju pravo prvenstva pri stjecanju dionica ili udjela ulaganjem kapitala te da im se osigura jednako pravo stjecanja.

O postupku ostvarivanja i primjeni ovog načina pretvorbe odlučuje organ upravljanja isto kao i o tome da izda dionice ili prizna udjele osobama koje uložile kapital, a ulagatelji analogno tome imaju pravo na upis i uplatu dionica ili udjela. Pri ovom načinu zakonodavac ne predviđa mogućnost obročnih plaćanja. Nakon izvršenih uplata na skupštini se odlučuje razmjerno uloženom kapitalu.

To je jedan od modela koji se s velikim značenjem pojavljuje u praksi, jer uz mogućnost korištenja popusta omogućava da sredstva namijenjena dokapitalizaciji ostanu u poduzeću.

3.3.3. Pretvaranje ulaganja na ugovornoj osnovi i potraživanja prema poduzeću u ulog

Pretvaranje ulaganja na ugovornoj osnovi i potraživanja prema poduzeću u ulog Zakonom je utvrđeno da organ upravljanja poduzeća može u dogovoru (sporazumno) s ulagateljem koji je na temelju ugovora uložio kapital u poduzeće njegov ulog, odnosno potraživanje pretvoriti u ulog u poduzeću.

Prije stupanja na snagu Zakona o poduzećima mogućnosti ulaganja kapitala u društvena poduzeća obavljalo se na temelju samoupravnih sporazuma

o udruživanju rada i sredstava s ciljem participiranja u zajedničkom dohotku, dok se mogućnost ulaganja stranih osoba regulirala ugovorom o zajedničkom ulaganju. Izvršeno ulaganje postalo je društveno vlasništvo s kojim je raspolagalo društveno poduzeće.

Donošenjem Zakona o poduzećima i domaći ulagatelji su stekli pravo ulaganja na temelju ugovora, a ulagatelji koji su izvršili ulaganje, stekli su pravo sudjelovanja u upravljanju u poduzeću u kojem je izvršeno ulaganje.

Nakon provedenog postupka pretvorbe društvenog poduzeća u dioničko društvo ili društvo s ograničenom odgovornošću, ulagatelj koji je na temelju ugovora izvršio ulaganje kapitala u društveno poduzeće, stekao je pravo da to svoje ulaganje pretvori u dionice ili uloge u trgovačkom društvu. Pravo stjecanja dionica ili udjela regulira se pisanim ugovorom između poduzeća i ulagatelj, odnosno na korporativnim principima, u skladu s odredbama Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća. Ugovor mora biti tako sastavljen da se iz njega vide prava ulagatelja u pretvorenom poduzeću kao pravnom sljedniku društvenog poduzeća. To podrazumijeva da ulagatelj ne mora unositi kapital u poduzeće, jer je to već učinio time što je prenio ugovorenu vrijednost kapitala u korporativno ulaganje, a što proizlazi iz zaključenog ugovora. Zaključivanjem takvog ugovora smatra se da je izvršen upis i uplata dionica ili udjela. Iz njega proizlazi da poduzeće nastalo pretvorbom nema obvezu vratiti ulagatelju njegov ulog koji je unio u društveno poduzeće, jer je zaključenim ugovorom u pretvorbi ulagatelj stekao ostvarivanje svih prava u skladu sa statutom poduzeća koje je pravni sljednik društvenog poduzeća.

U tijeku pretvorbenog procesa svaki vjerovnik, domaći ili strani, pravna ili fizička osoba, može sva svoja potraživanja prema društvenom poduzeću pretvoriti u dionice ili udjele, na temelju kojih se stječu prava na udjele u pretvorenom poduzeću, odnosno u trgovačkom društvu. U okviru svih potraživanja obuhvaćena su i dugoročna i kratkoročna potraživanja, bez obzira iz kojih poslovnih radnji potječu kao i dospijevaju li ili ne, ako je ugovorom tako zaključeno. Provedbom te radnje društveno poduzeće svoju obvezu prema vjerovniku, odnosno njegovom potraživanju podmiruje tako što mu daje dionice odnosno udjele u trgovačkom društvu u nominalnoj vrijednosti

iznosa njegovih potraživanja. Na taj način njegova obveza prema vjerovniku prestaje, što je regulirano odredbama članka 308., stavku 1. Zakona o obveznim odnosima u kojim je propisano da obveza prestaje ako vjerovnik u sporazumu s dužnikom primi nešto drugo umjesto onoga što mu se duguje.

U postupku pretvaranja potraživanja u dionice ili udjele, nema obilježje ulaganja novog kapitala, ali se ono uključuje u glavnica društva, odnosno u temeljni kapital poduzeća. Na taj način umanjuju se obveze poduzeća, a vjerovnik sa svojim kapitalom koji je uključen temeljni kapital pretvorenog poduzeća ostvaruje prava koja mu pripadaju u skladu sa statutom.

Veličina udjela koji stječe vjerovnik na temelju svojih potraživanja u društvenom poduzeću, mora se navesti u odluci o pretvorbi društvenog poduzeća koju donosi organ upravljanja poduzećem i koju dostavlja Agenciji radi dobivanja suglasnosti na pretvorbu. Nakon što dobije odluku o pretvorbi, Agencija može ocijeniti je li izvršeno pretvaranje potraživanja u dionice ili uloge primjereno obavljeno.

3.3.4. Prijenos svih dionica odnosno udjela Fondovima i Hrvatskom fondu za razvoj bez naknade.

Odluku o pretvorbi u dioničko društvo ili društvo s ograničenom odgovornošću na razini poduzeća donosi organ upravljanja. To zakonsko pravo omogućava mu da samostalno odlučuje o načinu pretvorbe i bira najpovoljniji način uz istovremeno korištenje mogućnosti više načina između onih koje propisuje Zakon. Međutim, iz njega istovremeno proizlazi i ograničenje u kojem se propisuje i takav način, odnosno model pretvorbe koji se ne može koristiti zajedno s drugim modelima, već jedino samostalno. Tako propisani model je model na temelju kojega se u postupku pretvorbe poduzeću omogućava da izdaje i prenosi dionice, odnosno udjele u visini ukupne vrijednosti poduzeća Fondovima i Hrvatskom fondu za razvoj.

Pribjegavanje takvom rješenju je zbog realne pretpostavke koja se može pojaviti u slučaju, kada primjerice za poduzeće nema tržišnog interesa ili da prethodno izvršeno ugovorno ulaganje ili potraživanje prema poduzeću vjerovnici ne žele pretvoriti u ulog. To bi značilo da se takvo poduzeće ne bi moglo pretvoriti u dioničko društvo ili društvo

s ograničenom odgovornosti. Zbog tako mogućeg ishoda, organ upravljanja dobio je mogućnost da donese odluku o pretvorbi na temelju koje bi se poduzeće pretvorilo u neko od društava kapitala s time da se sve dionice ili udjeli prenesu Fondovima i Hrvatskom fondu za razvoj. To znači da se ovaj model ne odnosi na prijenos dijela dionica ili udjela koji je ostao nakon što su zainteresirane osobe stekle dionice ili udjele, odnosno neraspoređenih dionica, nego da se Fondovima i Hrvatskom fondu za razvoj prenesu sve dionice dioničkog društva ili udjeli društva s ograničenom odgovornosti.

Ako se ne želi prenijeti sve dionice ili udjele, tada organ upravljanja ne može odabrati ovaj način, odnosno model pretvorbe, nego mora izabrati neki drugi, već prema kojem je moguća kombinacija više načina pretvorbe.

U odluci o pretvorbi organ upravljanja ne može odlučiti koliko će prenijeti dionica ili udjela Fondovima i Hrvatskom fondu za razvoj, jer je to propisano zakonskim odredbama. Od ukupnog broja dionica dioničkog društva ili društva s ograničenom odgovornosti dvije trećine (2/3) dionica prenosi se Hrvatskom fondu za razvoj, a jedna trećina (1/3) Fondovima. Isto tako propisana je i raspodjela na razini Fondova, o čemu je prethodno bilo govora. Pritom se može ugovoriti s Fondovima i Hrvatskim fondom za razvoj da nakon obavljene pretvorbe zaposleni u poduzeću imaju pravo prvenstva pri kupnji dionica društva.

Kada Fondovi i Hrvatski fond za razvoj steknu dionice ili udjele u poduzeću, u skladu s propisima i statutom poduzeća, upisuju se u sudski registar i postaje pravni sljednici poduzeća koje je pretvorbo prestalo postojati.

3.3.5. Kombinirani modeli pretvorbe

Iz odredbi Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća proizlaze temeljni modeli pretvorbe društvenih poduzeća kao i njihove moguće varijacije za koje su se u postupku pretvorbe odlučila pojedina poduzeća. Takva je mogućnost dana u članku 7. Zakona prema kojem poduzeće samostalno bira način pretvorbe, a može koristiti istovremeno i više načina pretvorbe iz članka 6. citiranog zakona, a Agencija nadzire pretvorbu poduzeća, dok troškove postupka pretvorbe snosi poduzeće.

Prema izvedenim kombinacijama navodimo 14 kombiniranih modela i mogućnosti donošenja

odluka o pretvorbi društvenih poduzeća s kojima se raspolagalo u postupku pretvorbe na razini Agencije.

1. Prodaja poduzeća
2. Prodaja poduzeća i dokapitalizacija
3. Prodaja poduzeća, dokapitalizacija i pretvaranje obveza u dionice ili ulog
4. Prodaja poduzeća, dokapitalizacija, pretvaranje obveza u dionice ili ulog i prijenos dionica ili uloga fondovima
5. Prodaja poduzeća, dokapitalizacija i prijenos dionica ili uloga fondovima
6. Prodaja poduzeća i pretvaranje obveza u dionice ili ulog
7. Prodaja poduzeća, pretvaranje obveza u dionice ili ulog i prijenos dionica ili uloga fondovima
8. Prodaja poduzeća i prijenos dionica ili uloga fondovima
9. Dokapitalizacija i pretvaranje obveza u dionice ili ulog
10. Dokapitalizacija, pretvaranje obveza u dionice ili ulog i prijenos dionica ili uloga fondovima
11. Dokapitalizacija i prijenos dionica ili uloga fondovima
12. Pretvaranje obveza u dionice ili vlasničke uloge
13. Pretvaranje obveza u dionice ili uloge i prijenos dionica ili uloga u fondove
14. Prijenos dionica ili uloga u fondove

Navedeni modeli samo su pokušaj navođenja samo nekih od mogućih načina pretvorbe poduzeća kao i njihovih brojnih kombinacija i različitih, gotovo pojedinačnih, rješenja koja nudi postojeća zakonska infrastruktura. Ti modeli nisu propisani i usustavljeni zakonima. Oni su rezultat spoznaja i mogućnosti koje proizlaze iz zakonskih odredbi, ali i iz pretpostavljenog okvira koji je u doticaju makar s jednim zakonom, odnosno propisom ili da iz njega proizlaze.

Svi ti modeli imaju jedinstveni cilj i zadatak, da provedu pretvorbu poduzeća s društvenim kapitalom ili kapitalom nepoznatog vlasnika u poduzeće kojemu je određen vlasnik, odnosno titular vlasništva. Dolazak novog vlasnika donosi nova očekivanja, otvara prostor tržišnim principima i europskim

stremljenjima i tako potiskuje nepoznate vlasnike, odstranjuje okvire i gospodarske iluzije koje su desetljećima zadane u miljeu bivše države.

3.4. Polazna vrijednost hrvatskoga proizvodnoga kapitala

Hrvatsko se gospodarstvo početkom 90-tih godina, odnosno u vrijeme donošenja zakonskih odredaba o pretvorbi društvenih poduzeća, prema podacima Službe društvenog knjigovodstva temeljilo na ukupno 10.859 poduzeća s ukupno 1.132.766 zaposlenih. Struktura i broj poduzeća te broj zaposlenih u njima, navedeni su u narednoj tablici iz koje je vidljivo da pretvorbi i privatizaciji podliježe 3.637 društvenih poduzeća i 153 mješovita poduzeća, u kojima je ukupno bilo 1.107.838 zaposlenih.

Broj poduzeća i broj zaposlenih u hrvatskom gospodarstvu 1990.

Red. br.	Opis	Broj poduzeća	Broj zaposlenih
1.	društvena poduzeća	3.637	1.105.837
2.	privatna poduzeća	6.785	19.602
3.	zadružna poduzeća	284	5.290
4.	mješovita poduzeća	153	2.001
Ukupno		10.859	1.132.766

Izvor: SDK Hrvatske, Zagreb

Ukupna vrijednost hrvatskoga proizvodnoga kapitala, na početku 1991., a to znači prije otvaranja procesa tranzicije i početka Domovinskog rata, procjenjivala se na 50-60 milijardi USD. Polazeći od toga, vrijednost proizvodnoga kapitala može se prema utvrđenoj vremenskoj dinamici odvijanja procesa pretvorbe i privatizacije strukturirano pokazati u tri skupine poduzeća i procjenu vrijednosti društvenoga kapitala u svakoj od skupina.

U prvoj skupini obuhvaćena su društvena poduzeća u kojima se nalazi društveni kapital, a koja se prema definiciji Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća pretvaraju, odnosno transformiraju u poduzeće kojemu je određen vlasnik. Vrijednost tih poduzeća procjenjuje se na iznos od preko 20 milijardi USD.

Druga skupina obuhvaća velike proizvodne sustava, kao što su poljoprivredni kombinati, brodogradnja, naftna industrija, banke i osiguravajuća

društva, a prema procjenama vrijednost kapitala tih poduzeća iznosila je 10-15 milijardi USD.

Treća skupina, obuhvaća infrastrukturna poduzeća, odnosno javna poduzeća koja su bila izvan prve skupine društvenih poduzeća u kojima se provodi pretvorba, a odnose se na željeznice, elektroprivredu, HPT, vodoprivredu, HRT, te društvene djelatnosti (zdravstvo, školstvo, stambeno-komunalna djelatnost itd.). Vrijednost proizvodne infrastrukture i društvenih djelatnosti je, prema procjenama, 20-25 milijardi USD.

Pritom se treba naglasiti da se izvedene procjene podudaraju s neizravnim metodama obračuna nacionalnog bogatstva.³⁴

IV. PRIVATIZACIJA

Privatizacija podrazumijeva pretvaranje državnih i društvenih poduzeća u privatno vlasništvo fizičkih i pravnih osoba. Proces privatizacije započeo 1991. g. stvaranjem legalnih i institucionalnih pretpostavki za njegovo provođenje³⁵.

Nakon okončanja pretvorbe kojom su utvrđeni titulari vlasništva i obavljena konstituiranja dioničkih društava ili društava s ograničenom odgovornošću, uočena je potreba da se na jedinstven način uredi postupak privatizacije imovine koju je temeljem zakona stekao Hrvatski fond za privatizaciju (dalje Fond), imovine u vlasništvu Republike Hrvatske, te imovine koja je temeljem posebnih zakona prešla u vlasništvo općina, gradova i županija.

³⁴ (Družić, Ivo: Hrvatsko gospodarstvo, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Politička kultura, 1998. str 119-120.

³⁵ Ekonomski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1995. str.72.

Zakon³⁶ definira privatizaciju kao daljnji proces prodaje imovine, titulara vlasništva javnog prava, drugim fizičkim i pravnim osobama.³⁷

Fond je dužan prodati dionice i udjele koje je stekao na temelju Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća, ili ih ustupiti bez naknade osobama koje na to imaju pravo.

Pravo na kupnju dionica s popustom uz obročnu otplatu imaju:

- zaposleni i ranije zaposleni u pravnim osobama čije su dionice na temelju vlastite odluke prenesene u Fond a čije se sjedište nalazi na okupiranom području,
- hrvatski branitelji koji su u vrijeme provođenja pretvorbe bili spriječeni u sudjelovanju pri kupnji dionica zbog mobilizacije.

Dionice, udjele, stvari i prava Fond prodaje na javnoj dražbi ili javnim prikupljanjem ponuda. Sredstva ostvarena prodajom, prenose se Hrvatskoj banci za obnovu i razvoj (dalje HBOR), a koriste se za:

- pokriće troškova likvidacije pravnih osoba
- dodjelu kredita na osnovi sanacijskih programa
- popravak i rekonstrukciju uništenih dijelova poduzeća
- dodjelu kredita otpuštenim radnicima (poticanje privatnog poduzetništva)
- sudjelovanje u financiranju odobrenih programa izgradnje infrastrukture
- dodjelu kredita za rješavanje stambenih potreba
- dodjelu kredita u cilju poticanja malog i srednjeg privatnog poduzetništva.

Privatizacija pravnih osoba u vlasništvu Republike Hrvatske (INA, HEP, HRT, HŽ, HPT, Hrvatske ceste, Hrvatske šume) uređuje se posebnim zakonima.

Sredstva ostvarena privatizacijom pravnih osoba u vlasništvu RH, prihod su proračuna RH.

Pravo na dodjelu dionica bez naplate imaju: ratni vojni invalidi domovinskog rata, obitelji poginulih hrvatskih branitelja, obitelji zatočenih ili

nestalih hrvatskih branitelja, obitelji poginulih, zatočenih i nestalih civila, zatočeni hrvatski branitelji i civili, civilni invalidi rata, mimodopski vojni invalidi, prognanici i izbjeglice-povratnici i bivši politički zatvorenici.

Dionice odnosno udjeli, koji na način predviđen u Zakonu o pretvorbi društvenih poduzeća nisu prodani, prenose se na fondove na način da 2/3 dionica ili udjela pripada Fondu, a 1/3 mirovinskim fondovima.

Pretvorbom društvenih poduzeća nestaje društveno vlasništvo. Imovina koja nije unesena u procjenu vrijednosti temeljnoga kapitala pojedinog poduzeća obnovom postupka unosi se u temeljni kapital. Ako to nije moguće, tada ta imovina postaje vlasništvo Fonda, koju je on, temeljem Zakona o privatizaciji, dužan prodati.

4.1. Dinamika postupka pretvorbe i privatizacije u Republici Hrvatskoj

Pretvorba i privatizacija u Republici Hrvatskoj počela je 1991., donošenjem Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća s ciljem da se utvrdi titular vlasništva. Tijekom 1991. procesom pretvorbe obuhvaćena su 3.692 društvena poduzeća. Do 1993. pretvorba je provedena u 802 poduzeća, a u portfelj Fonda preneseno je 2.890 poduzeća (Economist, 3/2000.).

Do kraja 2001., prema podacima Hrvatskog fonda za privatizaciju izdano je 2.911 rješenja o pretvorbi, čija je vrijednost temeljnoga kapitala iznosila 28.180.204,28 DEM. Broj izdanih rješenja o suglasnosti na pretvorbu i vrijednost temeljnoga kapitala pretvorenih poduzeća po godinama naveden je u sljedećoj tablici.

³⁶ Zakon o privatizaciji Narodne novine, broj 21/96

³⁷ Privatizacija u Republici Hrvatskoj, Grupa autora, Inženjerski biro d.d. Zagreb, 1996.

Tablica: Broj rješenja o pretvorbi koja je izdao Fond od 1991. do 2001.

Red. br.	Godina izdavanja rješenja	Broj izdanih rješenja	Temeljni kapital – u DEM
1.	1990.	1	3.274,00
2.	1991.	25	38.549.219,00
3.	1992.	1306	10.488.132.095,00
4.	1993.	1027	10.375.910.487,00
5.	1994.	272	3.899.676.708,00
6.	1995.	81	482.070.006,82
7.	1996.	51	815.264.725,15
8.	1997.	79	321.845.273,98
9.	1998.	49	1.567.698.423,71
10.	1999.	11	39.884.274,69
11.	2000.	3	14.312.436,29
12.	2001.	6	136.857.632,64
Ukupno		2911	28.180.204.556,28

Izvor: Baza podataka Hrvatskog Fonda za privatizaciju

Na temelju podataka Hrvatskoga fonda za privatizaciju koncem 2000. u njegovu portfelju bile su dionice ili udjeli 1.852 trgovačka društva. Od tog broja Hrvatski fond za privatizaciju je u 1.011 društava imao manje od 25% vrijednosti kapitala (Izvješće Hrvatskog fonda za privatizaciju o upravljanju državnim portfeljem sa zaključcima Vlade Republike Hrvatske, Zagreb, studeni 2000.). «Koncem 2003. u portfelju Fonda nalaze se dionice i udjeli 1 132 društva. Temeljni kapital ovih društava u portfelju iznosi 62,1 mlrd kn, dok kapital koji pripada državnom portfelju u tim društvima iznosi 22,1 mlrd kn ili 35,6%. Neraspoložive za prodaju su dionice nominalne vrijednosti 7,9 mlrd kn ili 35,7% državnog portfelja. Dionice su neraspoložive iz sljedećih razloga: zbog rezervacija radi nadoknada bivšim vlasnicima, sudskih sporova, dionice društava prijavljena za likvidaciju, dodjele dionica po odlukama Vlade, dionice društva za koje nije još doneseno rješenje o privatizaciji i sl. Znači da se u portfelju Fonda, koncem 2003., više od 10 godina nakon početka privatizacije, nalazi još gotovo četvrtina inicijalnog portfelja, odnosno ukupne procijenjene vrijednosti svih društava u trenutku pretvorbe, što ukazuje na dugotrajan i neefikasan proces. U strukturi ukupnog portfelja po broju i po kapitalu najzastupljenija su društva iz područja prerađivačke industrije, zatim slijede trgovina, turizam, poljoprivreda, te prijevoz i veze. Većinski udjel (preko 50%) Fond ima u 184 društva, a njihov temeljni kapital iznosi 21,9 mlrd kn, od čega je državni portfelj 17,3 mlrd kn ili 79%. Iz navedenog proizlazi da su neprivatizirana

ostala pretežito velika poduzeća koja imaju minimalni udio u broju poduzeća, ali veliku vrijednost imovine. ... Proces privatizacije javnih poduzeća i restrukturiranja velikih državnih poduzeća tek je na početku i u tom pogledu kasni za ostalim tranzicijskim zemljama. Potreba osiguranja uvjeta za razvoj gospodarstva Hrvatske traži, između ostalog, učinkovit dovršetak privatizacije i stavljanje u funkciju razvoja određene imovine u vlasništvu Republike Hrvatske.»³⁸

Tijekom 2000. Fondu su na temelju odredbi Zakona o izmjenama i dopunama zakona o privatizaciji (Narodne novine 73/2000) preneseni na upravljanje i portfelji koji se nalaze u vlasništvu javnih poduzeća, Državne agencije za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka, Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje kao i ustanova i trgovačkih društava koja su u vlasništvu Republike Hrvatske. Do konca studenoga 2000. u Hrvatski fond za privatizaciju prenesene su dionice i udjeli 420 trgovačkih društava.

Osim provedbe poslova pretvorbe i privatizacije Fond je morao u skladu s odredbom članka 17. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća, nakon što je postupak pretvorbe završen i izvršen upis društva u sudski registar, provesti i kontrolu izvršene pretvorbe.

³⁸ Kasum, Vesna: Uloga Državne revizije u privatizaciji, Magistarski rad, Ekonomski fakultet u Zagrebu, 2005., str. 28 i 29.

Na temelju podataka Fonda, ukupno je do 20. svibnja 1999. podneseno 710 zahtjeva za obavljanje kontrole pretvorbe. Podneseni zahtjevi su se odnosili na 395 trgovačkih društava u kojima je Fond proveo kontrolu. Nakon provedene kontrole u 9 društvenih poduzeća poništena su prethodno izdana rješenja o pretvorbi, a u 94 trgovačkih društava poništeni su samo dijelovi izvršenih postupaka pretvorbe za koje je Fond tražio da se utvrđene nepravilnosti otklone. U postupcima kontrole Fond je izdao i deklarativno rješenje jednom trgovačkom društvu jer je utvrdio da pretvorba nije obavljena u skladu sa zakonskim odredbama.

U razdoblju od 1. studenoga 1996. do 1. rujna 1997. pred Upravim sudom pokrenuta su 102 spora protiv rješenja koja je izdao Fond. Osim toga, u istom su razdoblju pokrenuta i 43 spora zbog ništavosti ugovora o kreditu za kupnju dionica, a na temelju zaključenih ugovora o menadžerskim kreditima.

Poslove kontrole pretvorbe i privatizacije Fond je obavljao sve dok Ustavni sud Republike Hrvatske nije donio 27. listopada 1999. odluku o ukidanju zakonskih odredbi koje su obvezivale Fond i druga ovlaštena državna tijela na provedbu kontrole obavljene pretvorbe i privatizacije.

Osim kontrola koje je obavljao Fond kontrolu je do 2000. obavljala i Financijska policija. Prema podacima Financijske policije do 2000. obavljena je kontrola u procesu pretvorbe i privatizacije kod 347 trgovačkih društava.

V. PROVJERA OSTVARENJA CILJEVA PRETVORBE I PRIVATIZACIJE-REVIZIJA

U smislu Zakona o reviziji pretvorbe i privatizacije, revizija pretvorbe i privatizacije je ispitivanje dokumenata, isprava, privatnih novčanih i imovinskih transakcija, sustava interne kontrole i interne revizije, računovodstvenih i i financijskih postupaka, te drugih evidencija radi utvrđivanja prava, obveza i odgovornosti osoba s javnim ovlastima, njihovih ugovornih strana i drugih osoba s kojima su zajednički djelovali uključujući i pravne sljednike pravnih osoba, sudionika u pretvorbi i privatizaciji³⁹.

Zakon o reviziji pretvorbe i privatizacije⁴⁰ donio je Sabor Republike Hrvatske. Osim toga donio je i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnoj reviziji koji je uskladio s odredbama Zakona o reviziji pretvorbe i privatizacije.

Proceduralne aktivnosti za donošenje Zakona o reviziji pretvorbe i privatizacije započete su u 2000. uz rasprave koje su vođene u više navrata. Zakon je donesen 3. svibnja 2001., objavljen 1. svibnja, a primjenjuje se od 24. svibnja 2001. Sporost u donošenju ukazuje na neke dileme i zadržke u nje-govoj primjeni.

Donošenje tog Zakona na tragu je razmatranja postupaka za reviziju pretvorbe i privatizacije koji je usustavila i Međunarodna organizacija vrhovnih revizijskih institucija (INTOSAI) koja je 1993. osnovala radnu skupinu za reviziju privatizacije sa zadatkom da utvrdi okolnosti i probleme pod kojim se odvijaju procesi privatizacije u pojedinim zemljama. Definiranje postupaka revizije izvršeno je na XVI. Kongresu INTOSAI, održanom 1998. u Montevideu. Na tom kongresu donesene su Smjernice za reviziju privatizacije. Smjernice imaju karakter međunarodnog akta na temelju kojeg se osigurava praktična stručna pomoć državnim revizijama u obavljanju revizije privatizacije, a izgrađene su na temelju iskustava koje su stekle pojedine institucije državne revizije u provođenju postupaka revizije privatizacije. Njihova važnost je još veća kada se zna da je proces pretvorbe i privatizacije počeo prije desetak godina, ali i da državni revizori nisu imali ni bili u mogućnosti steći potrebna iskustva i znanja. Prema raspoloživoj bazi iskustvenih podataka utvrđeno je 8 relevantnih polazišta u obavljanju revizije privatizacije (1. osposobljenost vrhovne revizijske institucije, 2. opće odredbe, 3. izravna prodaja, 4. potpuna kupnja od strane uprave poduzeća, 5. masovna privatizacija, 6. javne dražbe, 7. prodaja dionica novog društva i 8. troškovi prodaje.) Na temelju tih polazišta izvedeno je 40 revizijskih smjernica privatizacije i definirana su tri pitanja na koja se zahtijevaju odgovori nakon kojih će se donijeti odluka o reviziji privatizacije. Utvrđena pitanja su :

1. je li privatizacija obavljena u skladu sa zakonskim propisima?
2. je li prodavatelj pravilno procijenio posao i imovinu?

³⁹ Državni ured za reviziju - Izvješće o radu na provedbi revizije pretvorbe i privatizacije, www.revizija.hr

⁴⁰ Zakon o reviziji pretvorbe i privatizacije Narodne novine, broj 44/01

3. je li bilo više ponuda?

Ovisno o odgovoru na postavljena pitanja donijet će se odluka hoće li državna revizija pristupiti ili ne obavljanju revizije pretvorbe i privatizacije.

Postupcima revizije pretvorbe i privatizacije treba obuhvatiti sve zakone navedene u Zakonu o reviziji pretvorbe i privatizacije. Člankom 3. tog zakona propisano je da se revizijom pretvorbe i privatizacije provjere:

1. pravne osobe nastale pretvorbom na temelju Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća,
2. ustanove u kojima je bivši društveni kapital pretvoren i privatiziran na temelju Zakona o ustanovama,
3. pravne osobe u kojima je društveni kapital pretvoren i privatiziran na temelju Zakona o pretvorbi i organiziranju poduzeća u komunalnim djelatnostima i djelatnostima uređenja i održavanja tržišta na malo i Zakona o komunalnom gospodarstvu,
4. pravnim osobama koje su nastale primjenom Zakona o pretvorbi kapitala društava osiguranja i reosiguranja u Republici Hrvatskoj,
5. pravnim osobama u kojima je provedena sanacija na temelju Zakona o sanaciji određenih poduzeća,
6. u ostalim pravnim osobama u kojima je društveni ili državni kapital pretvoren, odnosno privatiziran po posebnim zakonima, drugim propisima ili pojedinačnim aktom,
7. bivša društvena poduzeća koja su izdala interne dionice ili potvrde o udjelima, odnosno koja su pretvorena u dioničko društvo ili društvo s ograničenom odgovornošću na temelju Zakona o društvenom kapitalu.

Zakon o reviziji pretvorbe i privatizacije posebno navodi da se revizija provodi i u pravnim osobama koje su pravni sljednici osoba iz odredbi navedenog članka.

S obzirom da se proces revizije pretvorbe i privatizacije odvija u uvjetima privatnog vlasništva koje je utemeljeno na ustavno nepovredivom pravu, s osobitom pozornosti vodi se računa da se to pravo ne prekrši, odnosno da se očuva opće načelo pouzdanosti izvršenih ulaganja i onih koja će izvršiti domaći i strani poduzetnici, te na odgovarajući

način očuva stabilnost i konzistentnost ukupnog socioekonomskog sustava.

Provjeru ostvarenja ciljeva pretvorbe, na temelju odabranog modela pretvorbe društvenih poduzeća, odredio je Zakon o reviziji pretvorbe i privatizacije s ciljem zaštite Ustavom zaštićenih vrednota, ukupnoga pravnog poretka i javnog morala. U skladu s odredbama tog Zakona tijekom srpnja 2001. počeo je proces provjere, odnosno revizije pretvorbe i privatizacije u kojoj se provodi ispitivanje dokumenata, isprava, izvješća, privatnih novčanih i imovinskih transakcija, sustava internih kontrola i interne revizije, računovodstvenih i financijskih postupaka te provjera drugih evidencija i postupaka.

U revizijskim postupcima polazi se od provjere zakonske postupnosti i pravilnosti, odnosno utvrđivanja učinjenih nepravilnosti, pri čemu se primjerice provjerava:

- je li pretvorba provedena prema odabranom modelu u skladu s programom pretvorbe, u kojem su morale biti navedene sve pojedinosti o uvjetima stjecanja dionica i udjela i popustima koji su propisani zakonskim odredbama,
- je li procjena vrijednosti društvenoga kapitala pravilno i realno procijenjena, odnosno je li procjena rađena u skladu s provedbenim propisima i je li s obzirom na tadašnje prilike utvrđena realna vrijednost poduzeća,
- je li kod pravnih poslova pribavljena i za samo društveno poduzeće i za te pravne poslove (npr. ugovor o zakupu poslovnog prostora) suglasnost Agencije RH za restrukturiranje i razvoj,
- je li prodaja procijenjenog poduzeća provedena simultano (odjednom) ili sukcesivno (postupno), te je li ispravno objavljen javni poziv (prospekt) i je li uopće objavljen tako da bude dostupan zainteresiranim osobama kako bi one imale mogućnost upisati dionice. Provjeriti odabir najpovoljnije ponude (koja je to najpovoljnija ponuda), te je li prodaja poduzeća omogućena osobama s pravom prvenstva kao i da svoja prava realiziraju u skladu s programom pretvorbe.
- provjeriti jesu li u procjeni pretvorenog poduzeća izostavljeni dijelovi poduzeća

izvan procjene i na koji način se kasnije raspolagalo kapitalom koji nije ušao u procjenu,

- je li za kredite (menadžerske) upisivano hipotekarno osiguranje tražbine, je li uplaćivan polog gotovinom ili na neki drugi način (sredstva od premija osiguranja poduzeća ili provizije poduzeća kod deviznih transakcija), je li izvršeno razmjerno hipotekarno osiguranje (da li vrijednost hipoteke odgovara visini kredita),
- je li dokapitalizacija dosljedno provedena, što znači provjeriti način na koji je provedena i kako je obračunan popust,
- provjeriti ispravnost otplate kredita, odnosno da li se otplate anuiteta obavljaju iz sredstava društva (za bilo što i na bilo koji način, ili bilo kakvom transakcijom), jer su takve otplate apsolutno nedopustive.

Ovlaštenici za podnošenje zahtjeva za provođenje revizije navedeni su u čl. 11. dotičnog zakona, dok su u praksi postupak pokretali: prijašnji vlasnici nacionalizirane i konfiscirane imovine, mali dioničari i udruge dioničara, sindikati, jedinice lokalne samouprave i uprave, Državno odvjetništvo, uprave i nadzorni odbori trgovačkih društava nastalih pretvorbom društvenih poduzeća, ministarstva.

5.1. Opći aspekti procesa pretvorbe i privatizacije

Među najvažnijim političkim i socioekonomskim procesima u tranzicijskim zemljama i u Republici Hrvatskoj je pristupanje procesu privatizacije. Proces pretvorbe i privatizacije društvenih poduzeća u Republici Hrvatskoj započeo je 1991. i traje još i danas. U odnosu na tranzicijske zemlje hrvatski pristup se razlikuje u konceptu i modelu privatizacije. Odabir koncepta i modela privatizacije Hrvatska je kao i ostale zemlje, prilagođavala razini svojih osobitosti, odnosno odabiru različitih putova pretvorbe društvenih poduzeća u društva kapitala. Proces privatizacije se prema zakonskim odredbama u Republici Hrvatskoj provodio, između ostaloga, u cilju: postizanja bržega gospodarskog rasta u uvjetima tržišnog gospodarstva, očuvanja produktivne zaposlenosti uz poželjno stvaranje novih radnih mjesta, poticanja rasta hrvatskog poduzetništva, smanjenja obveza države prema

poduzećima i smanjenja javnog duga, uključivanja hrvatskoga gospodarstva i hrvatskih poduzeća u međunarodne razvojne tijekove i tržište kapitala, te uključivanja iseljene Hrvatske u razvitak hrvatskoga gospodarstva.

Rezultati procesa privatizacije postali su predmetom velikog zanimanja hrvatske javnosti, koja je u jednom razdoblju postala toliko senzibilizirana da je nakon najave revizije pretvorbe i privatizacije sve svoje nade i očekivanja usmjerila na početak procesa revizije, odnosno donošenje Zakona o reviziji pretvorbe i privatizacije, kao «Zakona spasitelja». Takvo se očekivanje formiralo jer s gospodarskog motrišta proces privatizacija nije dao očekivane rezultate kao ni pozitivne efekte na cjelokupni gospodarski razvoj zemlje. Prevladalo je neraspoloženje i uvjerenje da poduzete aktivnosti nisu dale rezultate, a povećanje nezaposlenosti, relativan pad plaća u odnosu na rast troškova života, povećanje unutarnjeg i vanjskog duga, jačanje poreznog opterećenja i smanjenje izvoza, shvaćeni su kao ograničavajući čimbenik budućega gospodarskog razvoja.

U skladu s općim prosudbama i Nacionalni program Republike Hrvatske za pridruživanje Europskoj uniji, dosadašnji privatizacijski proces je ocijenio neuspješnim navodeći pritom sljedeće rezultate dosadašnje privatizacije:⁴¹

- udjel državnog sektora u stvaranju BDP i zaposlenosti je i dalje prenatravan,
- udjel stranih investicija u procesu privatizacije je neznatan,
- prihodi od prodaje državnih poduzeća su niski,
- financijska tržišta su nedovoljno razvijena,
- neodgovarajuće korporativno upravljanje uvjetovano disperziranim vlasništvom i smanjenjem učinkovitosti dioničkih društava dovelo je do progresivnog pada vrijednosti portfelja,
- nije u potpunosti ostvaren željeni tehnološki prosperitet, a nedostatak ulaganja u poduzeća ostavlja dojam pomanjkanja razrađenih planova investicija novih vlasnika.

Proces provedene privatizacije nepovoljnim je ocijenila i većina analitičara (Čučković, Čengić,

⁴¹ Vidjeti: Nacionalni program Republike Hrvatske za pridruživanje Europskoj uniji, Narodne novine 37/04

Rogić)⁴², jer odabrani koncept i modeli privatizacije nisu osigurali svježih kapital, niti su polučeni očekivani socioekonomski rezultati.

5.2. Revizija pretvorbe i privatizacije

Postupak provjere i kontrole obavio je Državni ured za reviziju u skladu s odredbama Zakona o reviziji pretvorbe i privatizacije u razdoblju od svibnja 2001. do rujna 2004.g. S postupcima revizije počelo se nakon što je Državni ured za reviziju zaprimio ukupno 1357 zahtjeva za reviziju koji su se odnosili na 927 trgovačkih društava. Revizijskim postupcima obuhvaćene su brojne proceduralne aktivnosti te poslovni događaji i podaci na temelju kojih je obavljena pretvorba i privatizacija. U okviru provedenih aktivnosti osobita je pozornost bila usmjerena primjerice na podloge s podacima koji su se odnosili na posebne okolnosti koje su utjecale na poslovanje i pretvorbu, te na organizacijske oblike trgovačkih društava koji su nastali u pretvorbi i privatizaciji. U okviru njih posebno je izvršena provjera i kontrola s razine veličine trgovačkih društava, a prema vrijednosti temeljnoga kapitala u vrijeme pretvorbe i u vrijeme revizije, prema promjenama vrijednosti kapitala, prema iskazanom višku zaposlenika i tehnološkoj zastarjelosti, prema broju zaposlenika u vrijeme pretvorbe i u vrijeme revizije, prema promjenama broja zaposlenika. S posebnom pozornosti je izvršena provjera i kontrola dionica ili udjela koji su se našli: u portfelju Fonda u vrijeme pretvorbe i u vrijeme revizije, u vlasništvu zaposlenika i bivših zaposlenika u vrijeme pretvorbe i u vrijeme revizije, u vlasništvu drugih pravnih i fizičkih osoba u vrijeme pretvorbe i u vrijeme revizije. Pored toga izvršen je pregled i provjera statusnih promjena u društvima nastalim nakon pretvorbe, stečajevi i likvidacije u trgovačkim društvima nastalim nakon pretvorbe društvenih poduzeća, ostvarenje ciljeva razvojnog programa u trgovačkim društvima nastalim nakon pretvorbe društvenih poduzeća, ostvarenje poslovnih rezultata u razdoblju od 1991. do 2002.godine, sva novoosnovana trgovačka društva čiji su osnivači trgovačka društva koja su nastala pretvorbom, broj zaposlenika u novoosnovanim društvima u vrijeme revizije, trgovačka društva prema provedenim sanacijama, trgovačka društva

prema uspješnosti provedene sanacije, vrijednost imovine koja nije uključena u procjenu vrijednosti poduzeća ili je isključena u iznosu manjem od stvarno procijenjene vrijednosti i precijenjene obveze. Na temelju obavljene revizije Državni ured za reviziju je dao posebno mišljenje, u skladu s utvrđenim kriterijima, o ispravnosti provedene pretvorbe i privatizacije.⁴³

«Obavljanjem revizije pretvorbe i privatizacije utvrđeno je ukupno 1936 nepravilnosti. Od ukupnog broja utvrđenih nepravilnosti, 1215 nema obilježja kažnjivog djela, odnosno zakonima nisu propisane sankcije.

Od preostale 721 utvrđene nepravilnosti, osnovano se sumnja kako 271 nepravilnost ima obilježja kaznenog djela, deset nepravilnosti ima obilježje privrednog prijestupa, 237 obilježja prekršaja, a 203 nepravilnosti nakon donošenja novog Zakona o izdavanju i prometu vrijednosnim papirima nemaju obilježja kažnjivog djela. Za nepravilnosti za koje je ocijenjeno kako postoji osnovana sumnja da imaju obilježja kaznenog djela, podnesena je 71 kaznena prijava nadležnom državnom odvjetništvu, odnosno za 107 djela dostavljena je prijava u obliku izvješća. U većini slučajeva za nepravilnosti koja imaju obilježja prekršaja nastupila je zastara.»⁴⁴

Državni ured za reviziju donio je i zaključak o provedenoj reviziji, iz kojega proizlazi da se bitno promijenilo stanje zatečeno u revidiranim subjektima u vrijeme otvaranja pretvorbe s onim u vrijeme provođenja revizije.

Temeljni kapital privatiziranih društava umanjen je za 3.934.489.597-DEM ili za 16,10%. Broj radnika smanjen je za 386.675 ili za 60,86 %.

U 345 ili 22,17% subjekata je započeo ili je završen stečajni postupak.

Od 1556 revidiranih subjekata, ciljeve razvojnog programa ostvarilo je 241 ili 15,49% subjekata, 319 ili 20,50% subjekata ostvarilo je neke od ciljeva, a 996 ili 64,01% društava nije ostvarilo ciljeve razvojnog programa.⁴⁵

Postupak provođenja pretvorbe i privatizacije u Republici Hrvatskoj ne može se promatrati izvan

⁴³ Više o tome vidi: Državna revizija - Izvješće o provedbi revizije pretvorbe i privatizacije, www.revizija.hr

⁴⁴ Državna revizija - Izvješće o provedbi revizije pretvorbe i privatizacije, www.revizija.hr

⁴⁵ Iz zaključka Izvješća Državne revizije, str. 46-47.

⁴² Vidjeti: Privatizacija i javnost, Zbornici, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 1999.

konteksta svekolikog procesa tranzicije*. Ono se mora promatrati i s pozicije ciljeva ekonomske politike koja se s makroekonomskog motrišta u tijeku procesa tranzicije potpuno promijenila. U promatranom periodu ciljevi ekonomske politike nisu se ostvarivali i polučili očekivane rezultate, što proizlazi i iz prethodno navedenih zaključaka dobivenih nakon provedene revizije. Na to su utjecali brojni naslijeđeni, nestimulativni i neuređeni odnosi prenijeti iz bivšeg sustava, a koji su bili zasnovani na društvenom vlasništvu ili na njegovom sinonimu «ničijem vlasništvu», na neusklađenim gospodarskim kapacitetima, zastarjeloj i dotrajaloj tehničkoj i tehnološkoj opremi, kroničnom progresivnom zaostajanju za europskim i svjetskim rastom i njihovim razvojnim procesima. Destruktivni procesi koji su desetljećima karakterizirali društveno ekonomski rast imali su za posljedicu kronično zaostajanje i sve veće promicanje manje razvijenim i ispodprosječnim dijelovima bivše države. To se stanje u Hrvatskoj najbolje ogleda u stopi rasta BDP koji je u razdoblju od 1952. do 1988. imao sporiju stopu rasta 2,5%, te u stopi zapošljavanja koja je rasla 11,8% sporije, u odnosu na prosječne stope rasta u bivšoj državi. Ukoliko se ovi parametri promatraju u razdoblju od 1979. do 1988. godine, tada je BDP u Hrvatskoj rastao 47,3%, a zapošljavanje 29,8% sporije od prosječnog rasta na prostoru bivše države. Pored toga u tom razdoblju je uz stagnantnu stopu rasta (0,5%) ostvaren pad proizvodnosti rada i pad efikasnosti osnovnih sredstava, pri čemu je stopa zapošljavanja bila 210,9%, a stopa osnovnih sredstava 554,5% veća od stopa rasta BDP, što ukazuje na stanje i kronični proces potpune ekonomske neracionalnosti. Istodobno pad efikasnosti poslovanja odvija se u uvjetima globalnog pada gospodarskih aktivnosti i trenda pogoršanja položaja gospodarstva u sekundarnoj raspodjeli. Minorne mogućnosti gospodarskih i izvangospodarskih subjekata nisu pružale nadu, već sve izraženiju sveopću depresivnost i reakciju uposlenih ili neuposlenih, rukovoditelja ili činovnika, u gotovo svim pravnim subjektima, uz ocjenu kako je ovo zadnja poslovna godina. Proces zaostajanja pratio je i proces ekonomskih i socijalnih problema koji definitivno kulminira destrukcijom i pustošenjem cjelokupne socioekonomske strukture u provođenju tzv. Markovićeva stabilizacijskog programa u 1990. godini. Takvo stanje bilo je podloga na kojoj su se odvijali procesi restrukturiranja hrvatskoga gospodarstva, te utvrđivala politika i koncepcija

njegovoga razvoja i definirala strategijska podrška. Odvijanje tog procesa u novonastalim uvjetima, u većini slučajeva pratilo je veliko nesnalaženje i neznanje, nerijetko su se prihvaćala slaba i neprimjerena organizacijska i druga rješenja, a sustav su uglavnom promicali i vodili nedovoljno pripremljeni i stručno osposobljeni kadrovi. Sve to zajedno je u konačnici rezultiralo, slabom gospodarskom efikasnošću i njegovim zaostajanjem. U biti i dalje su nastavile djelovanje nepovoljne tendencije iz bivše države na cjelokupnu hrvatsku sociogospodarsku strukturu. Samo u onim slučajevima gdje su primijenjena suvremena organizacijska i kadrovska rješenja i implementirana nužna lako shvatljiva tržišna motorika, ostvareni su značajni i prepoznatljivi rezultat mjerljivi na međunarodnom tržištu.⁴⁶

ZAKLJUČAK

Zakonodavstvo trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj razvijalo se u skladu s državotvornim razvitkom.

Osamostaljenjem države, razvojem demokracije i uvođenjem višestranačkog sustava, postupno i uz uvažavanje tranzicijskih osobitosti okruženja, počela je primjena zapadnoeuropskog zakonodavstva.

Postupak primjene europskoga trgovačkog prava na novonastale tvorevine trgovačkog prava u Republici Hrvatskoj ne bi bio moguć bez pretvorbe vlasništva.

Društveno vlasništvo u postupku pretvorbe dobilo je poznatog vlasnika, a pojavljuju se i novi načini gospodarskog organiziranja, dionička društva i društva s ograničenom odgovornošću. Članovi trgovačkih društava u pretvorenim poduzećima postali su pretežno radnici i bivši radnici tih poduzeća, dok je veći dio kapitalnih objekata ostao i dalje u vlasništvu Republike Hrvatske.

Postupak privatizacije određuje titulare vlasništva za imovinu koju je na temelju zakona stekao Hrvatski Fond za privatizaciju, imovine u vlasništvu Republike Hrvatske, te imovine u vlasništvu općina, gradova i županija. Do danas je osim državnih poduzeća, kroz postupak privatizacije prošao veći dio bivših društvenih poduzeća, a još je u tijeku privatizacija društava u državnom vlasništvu.

⁴⁶ Čulo, Ivica: Financiranje jedinica lokalne samouprave u RH, Veleučilište u Požegi - Matica hrvatska, 2002. str. 142-146.

I unatoč poteškoćama s kojima su se susrela novonastala trgovačka društva u postpretvorbenom razdoblju, kada su se zbog nesnalaženja i neznanja, često prihvaćala slaba i neprimjerena organizacijska i druga rješenja, a sustav su uglavnom promicali i vodili nedovoljno pripremljeni i stručno osposobljeni kadrovi što je u konačnici rezultiralo, slabom gospodarskom efikasnošću i njegovim zaostajanjem, građani i demokratske institucije ocijenile su provođenje pretvorbe i privatizacije negativno. Iz tog razloga i iz razloga iz preambule Zakona, zakonodavna vlast je donijela Zakon o reviziji privatizacije i pretvorbe društvenih poduzeća, te

obvezala Državnu reviziju na provođenje revizije postupka pretvorbe i privatizacije.

Nakon provedene revizije utvrđen je niz nepravilnosti kod privatiziranih poduzeća, ali je utvrđeno i to da je u dobrom dijelu gospodarskih subjekata privatizacija provedena u skladu s pozitivnim pravnim propisima. Postavlja se pitanje pravovremenog donošenja zakona i provođenja postupka revizije pretvorbe i privatizacije, jer se zbog protoka vremena uočene nepravilnosti neće moći procesuirati. Na dan zaključenja postupka revizije većina učinjenih prekršajnih i kaznenih djela nalazi se u zastari.

LITERATURA

1. Barbić, Jakša: Zakon o trgovačkim društvima, Organizator, Zagreb, 2003.
2. Barbić, Jakša: Pravo društava – društva kapitala, Organizator, Zagreb, 2000.
3. Barbić, Jakša: Pravo društava – opći dio, Organizator, Zagreb, 1999.
4. Čelić, M.: Privatizacija u tranzicijskim zemljama, Ekonomist, siječanj 2000. Progres, Zagreb, 2000.
5. Čengić, D.: Menageri i privatizacija, Alinea, Zagreb, 1995.
6. Čučković, N.: Neslužbeno gospodarstvo i proces privatizacije, Financijska praksa 1-2/97, Zagreb, 1997.
7. Čučković, N.: Privatizacija u tranzicijskim zemljama: namjere i stvarnost deset godina kasnije, Privatizacija i javnost, Zbornici, Institut Ivo Pilar, Zagreb, 1999.
8. Čučković, N.: Temeljna ekonomska obilježja hrvatskog koncepta privatizacije, Privatizacija i modernizacija, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 1998.
9. Čulo, I.: Financiranje jedinica lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj, Veleučilište u Požegi i Matica Hrvatska, 2002.
10. Čulo, I.: Pretvorba društvenih poduzeća i modeli pretvorbe, Zlatna dolina, godišnjak, broj 7., Požega, 2002.
11. Draft Guidelines on Best Practice for the Audit of Economic Regulation and Best Practice for the Audit of Public/Private Finance and Concessions, INTOSAI Working Group on the Audit of Privatisation, October 2000
12. Družić, Ivo: Hrvatsko gospodarstvo, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Politička kultura, 1998.
13. Državni ured za reviziju, Izvješća o obavljenim revizijama pretvorbe i privatizacije, www.revizija.hr
14. Državna revizija, Izvješće o provedbi revizije pretvorbe i privatizacije, www.revizija.hr
15. Hrvatski fond za privatizaciju, Privatizacija državnog portfelja, Zagreb, 2002.
15. Guidelines on Best Practice for the Audit of Privatisations, INTOSAI, Montevideo, 1998.
16. Izvješće Hrvatskog fonda za privatizaciju o upravljanju državnim portfeljem sa zaključcima Vlade Republike Hrvatske, Zagreb, studeni 2000.
17. Jelinić, Srećko: Prinosi izučavanju teorije i prava trgovačkih društava, Ekonomski fakultet Osijek 1995.
18. Kasum, Vesna: Uloga Državne revizije u privatizaciji, Magistarski rad, Ekonomski fakultet u Zagrebu, 2005, str. 28. i 29.
19. Kasum, Vesna, Serdarušić, Jozo: Revizija pretvorbe i privatizacije, Revizija, časopis za revizijsku teoriju i praksu, godina VI., broj 3 i 4, prosinac 2000.
20. Ekonomist, ekonomsko-poslovni mjesečnik, broj 3/2000, Progres, Zagreb, 2000.
21. Privatizacija i javnost, Zbornici, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 1999.

22. Zakon o pretvorbi društvenih poduzeća, Narodne novine 19/91

23. Zakon o Hrvatskom fondu za privatizaciju, Narodne novine 84/92

24. Zakon o privatizaciji, Narodne novine 21/96

25. Zakon o privatizacijskim investicijskim fondovima, Narodne novine 109/97

26. Zakon o ništavosti određenih vrsta ugovora o osiguranju i ugovora o kreditu (Narodne novine 9/94).

27. Zakon o državnoj reviziji, Narodne novine 70/93, 48/95, 105/99 i 44/01.

28. Zakon o reviziji pretvorbe i privatizacije, Narodne novine 44/01. i 143/02.

29. Zakon o trgovačkim društvima NN br: 111/93, 34/99, 118/03.

Ivica Čulo, M. Sc., Dubravka Mahaček, M. Sc., Andrija Filipović, L. L. B.

TRANSFORMATION OF SOCIALLY OWNED COMPANIES IN THE REPUBLIC OF CROATIA

Summary

The work deals with the types of companies according to the Law on Companies, with reasons of passing the law and their implementation in the sphere of transformation of socially owned companies and privatization with significant reference to Joint Stock Company and Limited Liability Company. The subject matters of examining are the transformation procedure and transformation of socially owned companies in the Republic of Croatia, four transformation models and transformation combinations that the legal provisions do not provide. Within the frame of what is being dealt with in this paper are the objectives and tasks of the company transformation and implementation with social capital or capital of the unknown owner in the company in which the owner and legal owner is determined respectively. The research based on the starting economic values and characteristics as the conditional tendencies that, among the other factors, have determined the complete transition processes are shown in the paper as well. The achievement of the set objectives is presented due to examining the complete control and checking of transformation privatization procedures in the period from May 2001 to September 2004.

Key words: company, enterprise, transformation, privatization, audit